

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

**NĚKTERÉ ASPEKTY
PASTORAČNÍHO DOPROVÁZENÍ
OSOB S POSTIŽENÍM**

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

Autor práce: Tereza Umlaufová, DiS.

Studijní obor: Sociální a charitativní práce (prezenční)

Ročník: II.

2014

Bakalářská práce v nezkrácené podobě

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

27. března 2014

Tereza Umlaufová

V první řadě děkuji vedoucí své práce, paní doc. PhDr. Ludmile Muchové, Ph.D., za čas, který mi věnovala, za její rady, připomínky a metodické vedení. Poděkování také patří mé rodině a přátelům, kteří mě podporovali.

Obsah

1. VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	8
1.1. Pastorační činnost.....	8
1.1.1 Osobnost pastora	9
1.2. Lidé s postižením	10
1.2.1 Definice handicapu, disability, impairmentu.....	10
1.2.2 Integrace a inkluze.....	10
1.2.3 Druhy zdravotního postižení	11
2. ZÁKLADNÍ ZÁSADY PASTORACE S LIDMI S POSTIŽENÍM.....	13
2.1. Aspekty práce s lidmi se zrakovým postižením.....	13
2.1.1 Zásady komunikace se zrakově postiženými osobami.....	13
2.1.2 Zásada komplexního přístupu se zrakově postiženým	14
2.1.3 Příprava interiéru	15
2.1.4 Některé pastorační pomůcky pro nevidomé	15
2.2. Aspekty práce s lidmi se sluchovým postižením	18
2.2.1 Komunikační zásady osob s postižením sluchu	18
2.2.2 Volba vhodného prostředí pro pastoraaci.....	19
2.2.3 Pomůcky pastoraace	19
2.3. Aspekty práce s narušenou komunikační schopností.....	21
2.3.1 Stručné vymezení řečových vad	21
2.3.2 Komunikace u osob s poruchami řeči.....	22
2.4. Aspekty práce s osobami s mentálním postižením	23
2.4.1 Zásady komunikace s mentálně postiženými osobami.....	23
2.4.2 Specifické pastorační metody	24
2.5. Aspekty práce s tělesným postižením	25
2.5.1 Vliv znalosti postižení na pastoraaci	25
2.5.2 Komunikace se zdravotně postiženými	25
3. ČASTÁ TÉMATA PŘI PASTORACI S LIDMI S POSTIŽENÍM.....	27
3.1. Utrpení.....	27
3.1.1 Pozice pastorujícího při vyrovnání se s utrpením.....	27

3.1.2	Biblické motivy o utrpení	28
3.2.	Smysl života	30
3.2.1	Otázky ohledně smyslu života	30
3.3.	Problém identity osob s postižením	31
3.3.1	Problematika identity	31
3.3.2	Biblické náměty	32
3.4.	Segregace	33
3.4.1	Vliv omezenosti pohybu handicapovaných na segregaci	33
3.4.2	Úkol společnosti	33
3.5.	Partnerský život	34
3.5.1	Otázky ohledně partnerského vztahu	34
3.5.2	Role pastorujícího	35
ZÁVĚR	36
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	38
SEZNAM PŘÍLOH	42
ABSTRAKT	50
ABSTRACT	51

ÚVOD

V rámci této bakalářské práce se zabývám některými aspekty pastoračního doprovázení osob s postižením. Jedná se o aktuální téma, které není v odborné literatuře dostatečně zastoupeno. Na myšlenku věnovat se otázce pastorační práce handicapovaných mě přivedla zkušenost z jedné odborné praxe v ústavu sociální péče, kde jsem poznala kněze, který pracoval s postiženými dětmi.

Hlavním cílem této práce je reflektovat vedení pastoračního rozhovoru s lidmi s postižením a popsat další důležitá témata týkající se pastoračního doprovázení osob s postižením.

Práce je strukturovaná do několika kapitol, které se snaží sledovat logickou posloupnost textu. V první kapitole vymezují stěžejní pojmy této práce – pastorační práci a postižení. V druhé kapitole popisují některé základní zásady pastorační práce handicapovaných. Ambros vymezuje pastorační práci jako teologickou disciplínu, která se „... zabývá každodenním životem člověka a základní roli zde hrají vztahy a komunikace.“¹ Komunikaci jako základní metodu pastorační práce řadím k hlavním tématům této kapitoly, kterou rozdělují podle jednotlivých typů postižení. V každé části se pak věnují specifickému přístupu a zásadám komunikace uzpůsobeným pro dané postižení. V rámci tématu se také věnují komunikačním a jiným bariérám, které brání vedení efektivního rozhovoru s postiženými. U některých typů postižení uvádím vhodné pomůcky pro pastorační práci či přímo odkazují na některé české i zahraniční křesťanské organizace, které se pastorační práce handicapovaných zabývají.

V rámci naplnění cíle ve třetí kapitole uvádím častá témata rozhovoru pastoračního doprovázení handicapovaných. Zde popisují některé základní problémy handicapovaných – utrpení, smysl života, sebepojetí, segregaci a partnerský život. Jiná témata (např. omamné a návykové látky, sekty, gamblerství, sebepoškozování či sebevražda atd.) neuvádím také z důvodu omezeného rozsahu bakalářské práce.

V příloze uvádím některé vybrané příklady doprovázení pastoračního doprovázení handicapovaných. Smyslem je poskytnout náhled na pastorační práci handicapovaných v praxi, propojit zásady pastoračního rozhovoru i problémů v celek do podoby skutečných příběhů pastoračního doprovázení handicapovaných.

¹ AMBROS, P. *Teologicky milovat církev*, s. 71.

Informace pro svou bakalářskou práci jsem čerpala především z dostupné odborné literatury a webových stránek, které se zabývají pastorcí, handicapem, komunikací aj. Při tvorbě bakalářské práce jsem čerpala např. z publikace Teologicky milovat církve od Pavla Ambrose, pak dále z publikace Speciální pedagogika a Komunikace s lidmi s postižením od Josefa Slowíka nebo z publikace Psychologie handicapu od Marie Vágnerové, Zuzany Hajd-Moussové a Stanislava Štecha.

1. Vymezení základních pojmů

V této úvodní kapitole se zabývám vymezením základních pojmů, důležitých pro porozumění kontextu celé bakalářské práce. Nejprve se věnuji definování pastorační činnosti dle pojetí římskokatolické církve. Následně se zabývám handicapem.

1.1. Pastorační činnost

Pastorační činnost vychází z pastorální teologie, která nepochází jen z reflexe křesťanského jednání, ale také z analýz pastorační činnosti jako sociologického jevu. Pojem pastore je etymologicky odvozen z pojmu pastýř – ve smyslu biskup či kněz. Život v církvi a působení v ní byly vždy úzce spojovány s kněžstvím jako s nositelem úřadu v církvi i garantem víry. Pastorální teologie se formovala a členila postupně, až z ní vnikla v době osvícenství samostatná vědecká disciplína, která se rozvíjí dodnes.²

„V katolickém chápání splýval pojem pastore s pojmem duchovní vedení a duchovní správa. Těžištěm pojmu pastore bylo spíše jednání církve navenek. Výraz duchovní vedení se užíval pro pastore v osobním kontaktu. Duchovní správa však zahrnovala i oblast administrativy. Pastorální teologie postupně opouštěla teologickou spekulaci, aby nastolila otázku účinnosti praxe. Tento přístup otevřel cestu k její postupné sociologizaci.“³ Kříšťan uvádí, že „... pastorální teologii je dnes možno definovat jakožto nějaký průsečík teoretických teologických disciplín a historicko-geografického komplexu konkrétního jedince.“⁴ Dnes bývá pastorální teologie pojímána dle osnovy martyria, liturgia, diakonia a koinonia. Tyto body představují oblasti pastorační praxe a lze je pojímat jako odpověď na potřeby člověka, zaměřenou na jeho spásu v oblasti slavení, smyslu života i uspokojení základních potřeb člověka. Aby tato odpověď byla účinná, je nutné spolupracovat se společenskými vědami.⁵

Tématu pastore se také vyjadřuje A. Opatrný, který se kromě jiného zabýval pohledem společnosti na pastore. Poukázal na to, že se společnost domnívá, že pastore se rozumí to, co kněz dělá, což je přímé vedení farnosti.⁶ „Pastorační prací v širším slova smyslu však rozumíme takové jednání s člověkem, ve kterém ho

² Srov. AMBROS, P. *Teologicky milovat církev*, s. 71.

³ Tamtéž, s. 72.

⁴ KŘIŠŤAN, A. *Vztah pastorální teologie ke společenským vědám*, s. 73–74.

⁵ Srov. tamtéž, s. 73–74.

⁶ Srov. OPATRŇÝ, A. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*, s. 3–4.

respektujeme v jeho jedinečnosti, přistupujeme k němu z pozice věřících křesťanů, doprovázíme ho v jeho obtížích, nemoci, utrpení či umírání a pomáháme mu k lidsky důstojnému zvládnutí jeho životní situace včetně smrti, a to na jemu dostupné úrovni víry s perspektivou jejího možného rozvoje.“⁷

Pastorace je zároveň duchovní správa, pastorační péče, pastorační činnost, je uměním, které se zabývá láskou k životu, svobodou člověka a krásou.⁸

Pastorální teologií se zabývají rovněž teologové různých denominací. Například v Českobratrské církvi evangelické patří mezi významné publikující autory P. Filipi.⁹ Pojem pastorační péče, jako veškeré kladné dění a duchovně motivovanou činnost, vymezuje A. Havránek, evangelikální teolog.¹⁰

1.1.1 Osobnost pastora

Mezi základní vlastnosti osobnosti pastora patří empatie, pochopení pro druhé a respekt k nim, přiměřené sebevědomí a odhodlanost, schopnost otevřeného a upřímného rozhovoru, bezprostřednost, přirozenost a spontánnost. Pastor musí poznávat a snažit se odstraňovat rovněž mnoho nedostatků v komunikaci: např. neschopnost naslouchat, používání nesrozumitelných pojmů, nerozvíjení samostatného rozhodování druhého, předpojatost k druhým a vynášení ukvapených závěrů. Pastor čelí vnitřním problémům (např. blokáce citových projevů) či osobní nejistotě (psychické, duchovní), která se může projevovat snahou o získání autority. Absence vytváření osobních vztahů a neschopnost empatie může vést k neschopnosti poznat skutečné problémy života. Věřící lidé si často neuvědomují lidskost pastora, od kterého se všeobecně očekává morální „dokonalost“ až svatost. Jenže duchovní jsou také lidé, zranitelní vnitřními konflikty, neuspokojenými potřebami a citovými poruchami.¹¹

..

⁷ OPATRŇY, A. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*, s. 4.

⁸ Srov. AMBROS, P. *Teologicky milovat církev*, s. 85.

⁹ Mezi jeho knihy patří např. *Pozvání k oslavě*, *Pozvání k naději*, *Hostina chudých aj.*

¹⁰ Srov. HAVRÁNEK, A. *Úvahy o pastýřské péči*.

¹¹ Srov. SALAJKA, M. *Teologie a praxe církve*, s. 91–92.

1.2. Lidé s postižením

Handicapem se zabývá obor speciální pedagogika. Mezi významné autory zabývající se definováním handicapu, výchovou a vzděláváním znevýhodněných osob patří např. Iva Švarcová, Radka Horáková, Viktor Lechta a další.

1.2.1 Definice handicapu, disability, impairmentu

Světová zdravotnická organizace Mezinárodní klasifikaci vad, postižení a handicapů (dále jen ICIDH) schválila v roce 1980, vyjádřila tak jasnější a zároveň relativistický postoj, než jej zastávaly některé organizace, které pracovaly s lidmi s postižením. Jiným klasifikováním se rozlišilo mezi vadou, postižením a handicapem. Poslední revidovaná verze Mezinárodní klasifikace zdravotních stavů a jejich následků (ICIDH-2) přijatá Světovou zdravotnickou organizací přináší podstatnou změnu a používá následující terminologii:

Postižení (impairment) jsou „... problémy týkající se tělesných funkcí a tělesných struktur.“ Pokud se tyto problémy stanou pro jednotlivce omezujícími v jeho každodenní činnosti (tzv. activity limitations), označují se pojmem *handicap*. Problémy se mohou stát bariérou při komunikaci s druhými lidmi, při navázání vztahu a ve společenském životě (tzv. participation restrictions), mají za následek sociální exkluzi.¹²

Postižení, tělesný problém a handicap jsou označovány souhrnně pojmem *disability*, což je možné překládat i jako znevýhodnění. ICIDH se zabývá mimo definování pojmů i rehabilitací handicapovaných, vzděláváním, statistikou a demografií, legislativou.¹³

1.2.2 Integrace a inkluze

Integrace znamená účast v sociálních vztazích. Sociální integrace je proces rovnoprávného začleňování jedince do společnosti. Proces integrace probíhá přirozeně socializací, avšak není jednoduchý. Komplikace nastávají ve specifických případech: např. etnické menšiny či u osob s postižením, které se od společnosti liší a nejsou samy schopny se přirozeně socializovat. Nejde tu o sjednocování či spojování, ale o rozvíjení

¹² Srov. MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*, s. 91.

¹³ Srov. tamtéž, s. 91.

společenských systémů, které obsahují hodnoty a ideje obou stran. Člověk s handicapem se potřebuje do společnosti integrovat v mnoha oblastech, které odpovídají pestrosti života našeho obyvatelstva např. oblasti školské, pracovní, společenské. Opakem integrace je segregace.¹⁴

Inkluze je nikdy nekončící proces, ve kterém se lidé s handicapem mohou plně zúčastnit všech aktivit, které nabízí společnost. Pokud je to možné, nejsou zde používány žádné speciální prostředky a postupy, ale když nastane situace, kdy handicapovaný nezvládá činnost, nastupuje adekvátní pomoc a podpora.¹⁵

1.2.3 Druhy zdravotního postižení

Mezi nejčastější druhy zdravotního postižení patří tělesný handicap, mentální a duševní, smyslový (zrak, sluch a řeč). K nim se ještě vážou i další méně známé skupiny kombinovaných postižení či lidé s civilizačními chorobami.¹⁶

Tělesné postižení je pohybové poškození, které vzniká na základě dědičnosti v období prenatalním, perinatálním či postnatálním, nemocí nebo úrazem. Příčinami mohou být jak vnější, tak vnitřní faktory. Pohybové vady dělíme na vrozené (včetně dědičných) a získané. Všechny pohybové vady mohou být různého rozsahu a stupně poškození. Druhy tělesných postižení dělíme na obrnu centrální a periferní, deformaci, malformaci a amputaci.¹⁷

Zrakové postižení může být vada či porucha v jakékoli části zrakového systému v oblasti receptorů (zevní oko), nervových drah spojujících oko s mozkovým centrem (oční nerv) nebo zrakové centrum v mozku aj. Zrakové postižení může vzniknout v prenatalní, perinatální či postnatální době.¹⁸

Sluchové postižení je způsobeno vadou sluchového ústrojí, což je oblast vnějšího ucha (boltec, zvukovod), středního ucha (bubínek, středoušní kůstky) či vnitřního ucha (tzv. hlemýžď a též Cortiho orgán). Může být i poškozen sluchový nerv nebo příslušná centra mozku. Škála sluchových vjemů je široká, avšak pro komunikaci je podstatné sluchové pole lidské řeči, což je rozsah zvukových kmitočtů nejméně v rozmezí cca 500-2000 Hz. Pokud je postiženo vnímání těchto frekvencí, bude mít sluchová vada na komunikaci jedince podstatný vliv. Sluchové vady vrozeného původu bývají

¹⁴ Srov. SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*, s. 31.

¹⁵ Srov. tamtéž s. 32.

¹⁶ Srov. MICHALÍK, J. *Charakteristika zdravotního postižení*, s. 18.

¹⁷ Srov. NOVOSAD, L. *Tělesné postižení jako fenomén i životní realita*, s. 123–124.

¹⁸ Srov. SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*, s. 60.

většinou geneticky podmíněné. Ve výjimečných situacích dochází k vadám v důsledku infekčního onemocnění matky během těhotenství. Získané sluchové postižení může být zapříčiněno opakovanými středoušními záněty, vedlejšími účinky některých specifických léků či úrazem, ale také i nadměrným hlukem.¹⁹

Porucha řeči je součástí širší problematiky narušených komunikačních schopností. Mluvená či psaná řeč je typický lidský prostředek, a pokud jedinec v tomto ohledu má handicap řeči, může se pro společnost stát cizincem, protože kvůli tomu vytváří bariéru v komunikaci mezi sebou a okolím. Řeč se vyvíjí od narození dítěte, a to díky porozumění řeči druhých osob, což poznáme jednoznačně z reakcí dítěte na pokyny z okolí. V prvních letech tedy můžeme různé nepřesnosti a chyby ve výslovnosti, stavbě nebo obsahu sdělení považovat za obvyklé. Za hranici tzv. fyziologické (přirozené) nemluvnosti bývá považován věk okolo tří let. K narušení funkce řeči může dojít v kterékoli části obou hemisfér mozku. Poruchy řeči vyvolávají řadu komplikací: od úplné neschopnosti dorozumět se s ostatními až po vliv komunikačních obtíží na vývoj a integritu osobnosti jedince.²⁰

Mentální retardace je závažné postižení vývoje rozumových schopností prenatální, perinatální nebo časně postnatální etiologie, které vede i k významnému omezení v adaptivním fungování postiženého dítěte či dospělého v jeho sociálním prostředí.²¹

¹⁹ Srov. RENOTIÉROVÁ, M. LUDÍKOVÁ, L. a kol. *Speciální pedagogika*, s. 175–177.

²⁰ Srov. SLOWÍK, J. *Komunikace s lidmi s postižením*, s. 103–105.

²¹ Srov. LEČBYCH, M. *Mentální retardace v dospívání a mladé dospělosti*, s. 18.

2. Základní zásady pastorače s lidmi s postižením

V této kapitole, která je jednou ze stěžejních v daném tématu, se zabývám základními zásadami pastorační práce s lidmi s postižením. Hlavním aspektem jakékoli pastorače je proces komunikace, který představuje hlavní metodu pastorační práce. Jednotlivá postižení ale s sebou přinášejí překážky v komunikaci, které lze odstranit informovaností pastorujícího. Má-li kvalitní informace ze spolehlivých zdrojů, zmenšuje se strach a ostych se s handicapovanými jedinci setkávat a hovořit. Toto platí nejen u pastorače, ale i v běžné komunikaci tělesně zdravých s postiženými. Osobní setkávání těchto dvou skupin jsou nezbytná při odstraňování stigmatizace postižených a pro utváření mezilidských vztahů. U rozhovoru vždy platí, že je potřebné poskytovat zpětnou vazbu, a tak zabránit vzájemnému nepochopení, které bývá u lidí s komunikačními problémy častou příčinou neefektivnosti dialogu.

V této kapitole se především zaměřuji na specifika komunikace s lidmi s postižením spolu se specifickými pomůckami využitelnými při pastorači. Jednotlivé podkapitoly rozdělují podle konkrétních skupin postižení, jejichž stručným vymezením jsem se zabývala v předchozí kapitole

2.1. Aspekty práce s lidmi se zrakovým postižením

Mezi častá postižení osob patří postižení zraková. Osoby zrakově postižení jsou ve skupině lidí snadno rozpoznatelní, přesto kvůli jejich postižení se mnozí neodvážejí s nimi komunikovat. Tato podkapitola má poskytovat ucelený pohled na přístup k lidem se zrakovým postižením při pastorační práci. Zabývám se proto především zásadami komunikace, důležitostí komplexního přístupu k postiženému, úpravou interiéru či specifickými pomůckami vhodnými pro pastorači zrakově postižených.

2.1.1 Zásady komunikace se zrakově postiženými osobami

U osob se zrakovým postižením se až šestkrát častěji, ve srovnání s většinou populací, vyskytují řečové vady, které vytvářejí v komunikaci s druhými lidmi bariéry.

Důvodem četnosti poruch řeči u zrakově postižených je jejich omezená schopnost učení a chybějící zpětná kontrola artikulace pomocí zrakového odezírání.²²

Další bariérou v komunikaci je chybějící či neúplný zrakový kontakt v přímé řeči, který ovlivňuje komunikační zvláštnosti u osob se zrakovým postižením. Projevuje se to tím, že např. při rozhovoru se odklání od komunikačního partnera, otáčí se za náhodnými zvukovými podněty, občas mají tendenci věnovat se při rozhovoru jiné činnosti aj.²³

Proto je důležité při rozhovoru se zrakově postiženým jedincem brát ohled na neznámost místa a okolního prostoru, kdy je nutné popsat, kde se nachází, jaký je interiér atd. Při setkání s jedincem se zrakovým postižením je vhodné na sebe upozornit lehkým dotykem nejlépe na předloktí, aby byla umožněna lepší komunikace. U rozhovoru je také nutné dbát na osvětlení místnosti. Při písemné komunikaci je důležité, aby písmo bylo čitelné, velké, zřetelné, nebo psáno v Braillově písmu.²⁴

Vzhledem k problémům postiženého se slovním vyjádřením se vyžaduje v rozhovoru především trpělivý přístup a vymezení dostatečného časového prostoru.

2.1.2 Zásada komplexního přístupu se zrakově postiženým

Ve správném postupu při jednání s postiženým jedincem nejde jen o dodržování přiměřené komunikace vzhledem k typu postižení, ale i o celkový přístup. Postižený jedinec je často mnohem více odkázán na služby okolních lidí, obzvláště pokud se nachází v neznámém prostředí. Při všímání si základních potřeb a snaze o jejich naplnění je možné vytvořit bližší vztah založený na důvěře pastorujícího s postiženým, a tak lépe dosáhnout cílů.

Důležitým aspektem je zachování důstojnosti a svobody jedince. Tady není vždy vhodné, pokud to handicapovaný jedinec zvládá, aby se pastorující snažil dělat věci za něho. Naopak pastorující ho má vést k soběstačnosti do té míry, dokud je možné rozvíjet jeho schopnosti. Proto pokud jedinec se zrakovým postižením potřebuje na toaletu, stačí jej přivést k záchodu, stručně informovat o umístění věcí (mísa, umyvadlo, nádoby na hygienické potřeby, ručníky, vysoušeče). Důležitou

²² Srov. STOKLASOVÁ, V. *Osoby s kombinovanými vadami z pohledu tyflopédie*, s. 73.

²³ Srov. SLOWÍK, J. *Komunikace s lidmi s postižením*, s. 66–71.

²⁴ Srov. tamtéž, s. 66–71.

informací bývá typ a umístění splachovadla, protože každá toaleta jej má jinak nainstalovaný.²⁵

2.1.3 Příprava interiéru

Interiér, kde se bude rozhovor uskutečňovat, musí být přizpůsobený osobě se zrakovým postižením. To především znamená např. nenechávat pootevřené dveře do místnosti. Měly by být buď zcela zavřené, nebo zcela otevřené. Je potřebné také zavírat dvířka od skříněk nábytku, nenechávat vytažené zásuvky, odsunutá židle od stolu či jiné předměty na volném prostranství, kudy se prochází. U přemísťování věcí je nutné uvědomit nevidomého člověka, že manipuluje s předměty, protože pro něj je pak mnohem obtížnější samostatně jednotlivé věci najít či se zorientovat. V tomto případě však stačí pouze nemanipulovat osobními věcmi nevidomého bez jeho souhlasu, ani těmi, které právě používá nebo je na chvíli odložil. Někdy může být neinformované přemístění zdrojem nebezpečí.²⁶

Pokud se rozhovor uskuteční ve společenských prostorách (restaurace, bar atd.), je na místě dbát na bezpečnost jedince, ale být při tom taktní. Mezi zásady patří: při usazování ke stolu popsat umístění předmětu na stole, oznámit, pokud je ještě někdo přítomen. Když si objedná postižený něco k jídlu, je dobré popsat umístění jídla na talíři. Vhodnou pomůckou pro vysvětlení rozmístění jídla je popis analogicky podle ciferníku na hodinách v jednotlivých kvadrantech (např. maso je mezi devítkou a dvanáctkou, těstoviny mezi trojkou a šestkou).²⁷

2.1.4 Některé pastorační pomůcky pro nevidomé

Kněz i laik používají speciální pomůcky při pastoraci se zrakově postiženým jedincem, aby mohl mít stejné dostupné informace s křesťanskou tematikou, jako mají ostatní věřící křesťané.

Specifické pomůcky pro pastoraci zrakově postižených poskytuje např. Farní charita sv. Petra se sídlem na Praze 1. Hlavní její myšlenkou je duchovní a vzdělávací péče o nevidomé. Jejím posláním je vydávat a distribuovat především křesťansky zaměřené časopisy pro zrakově postižené. Převážnou část klientů Farní charity sv. Petra tvoří nevidomí senioři, kteří neumí pracovat s počítačem, a nejsou tedy schopni získávat

²⁵ Srov. MICHALÍK, J. a kol. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*, s. 317–319.

²⁶ Srov. tamtéž, s. 320–325.

²⁷ Srov. KRHUTOVÁ, L. *Lidé se zrakovým postižením a pomáhající profese*, s. 323–325.

nabízené informace jiným způsobem, proto tvoří výroba a zaslání časopisů nevidomým klientům hlavní část jejich náplně práce.²⁸

Vzhledem k přizpůsobení se jednotlivým návykům zrakově postižených jsou časopisy vydávány ve zvukovém záznamu (flashdisky) a rovněž jako text (formátu „.txt“), který si mohou číst pomocí čtečky v počítači. Jednotlivá čísla zvukových záznamů časopisů se zasílají odběratelům poštou jako „bezplatná slepecká zásilka“ či elektronicky. K rozeslání textových časopisů využívá Charita především bezplatného posílání elektronicky (v e-mailech).

Farní charita sv. Petra vydává čtyři časopisy s názvem Monitor, Křesťanské obzory, Lucie a National Geographic. Odlišují se od sebe především rozdílnou tematikou, a tak se snaží zaujmout širší okruh nevidomých.

- „Monitor je společensko-kulturní zvukový časopis zaměřený především na veřejné dění. Přináší výběr nejzajímavějších článků a komentářů z tištěných periodik. Vychází vždy první týden v měsíci v rozsahu cca 120 minut.
- Křesťanské obzory je název křesťansky zaměřeného časopisu, který obsahuje zajímavosti z křesťanského života, zamyšlení a úvahy, cestopisné články, seznamuje s různými osobnostmi křesťanského světa – s misionáři, duchovními, svatými, mnichy, uvádí přehled řeholních řádů a kongregací. Součástí časopisu bývají i křesťanské příběhy a židovské a křesťanské anekdoty. Vychází vždy druhý týden v měsíci v rozsahu cca 100 minut.
- Lucie je časopis nejen pro ženy. Název časopisu odkazuje na svatou Lucii, patronku nevidomých. V časopise jsou zahrnuty články o významných osobnostech, články týkající se zdraví a zdravé výživy včetně receptů, jakož i různé reportáže např. o cestování, články věnované zajímavým tématům, rozhovory a také výpravy za jmény, v rámci nichž se posluchači dozvídají o původu křesťanských jmen včetně zmínky o životech svatých. Vychází třetí týden v měsíci v rozsahu cca 120 minut.
- National Geographic je zvuková verze magazínu National Geographic, který přináší vynikající původní reportáže o přírodě a lidech z různých zemí a světadílů, zachycuje jedinečnou podobu tohoto světa, popularizuje nejnovější vědecké

²⁸ Srov. MATĚJEK, M. *Farní charita pro nevidomé: Kdo jsme* [online].

a technologické poznatky. Vychází čtvrtý týden v měsíci v rozsahu cca 150 minut.²⁹

Specifické pomůcky pro pastorační péči s nevidomými vytváří také Středisko pro zrakově postižené, jehož zakladatelem je Diakonie Českobratrské církve evangelické. Jednotlivé pomůcky je možné poskytovat knězi, doprovázejícímu či zrakově postiženému. Zaměřují se rovněž podobně jako Charita v Praze na křesťanské časopisy a knižní tituly, které rozesílají i v elektronické podobě. Organizace poskytuje tyto pomůcky:

- křesťanský zvukový časopis „Slyšíš? Slyším!“, který vychází 10x ročně a obsahuje výběr článků z křesťanského tisku, hudbu, aktuální informace a sdělení;
- biblické čtení na každý den „Mana“, který vychází 12x ročně;
- Bible v ekumenickém překladu, která vyšla v Braillově písmu;
- další křesťanské tituly z oblasti teologie, beletrie pro dospělé i pro děti, přednášky, křesťanské programy, hudební nahrávky aj.³⁰

Pomůcky pastorační péče o nevidomé jsou zatím rozšířené ve větší míře v zahraničí. Skrze některé státy (USA, Velká Británie, Německo aj.) se dají snáze zprostředkovat.³¹ Mezi známější křesťanské organizace, které poskytují různé pomůcky zrakově postiženým nebo nabízejí jinou formu pomoci této skupině osob, patří:

- American Bible Society, která se zaměřuje na Bible (umožňují široký výběr velkých tiskových Biblí a audio Bible);
- Aurora Ministries and Bible Alliance Mission, Inc – To je organizace, která poskytuje bezplatné audio Bible pro osoby se zrakovým postižením a pro další sdružení.³²
- The Gospel Association for the Blind a Christian non-profit je sdružení pro nevidomé a jde o křesťanskou neziskovou organizaci. „Evangelium Asociace pro nevidomé nabízí širokou škálu témat, jako je např. studium Bible, biografie, beletrie a aktuálních otázek, vědy, hudby a mnoha dalších předmětů. Služby jsou zdarma nabízeny ve zvukové podobě, na kazetách nebo v Braillově písmu. The Gospel Association for the Blind a Christian non-profit poskytuje zdarma

²⁹ MATĚJEK, M. *Farní charita pro nevidomé: Časopisy pro nevidomé* [online].

³⁰ Srov. ČERVENÁKOVÁ, J. *Středisko pro zrakově postižené* [online].

³¹ Srov. AUTOR NEZNÁMÝ. *The Gospel Association* [online].

³² Srov. AUTOR NEZNÁMÝ. *American Council of the Blind - Religious Resources* [online].

měsíční zvukovou pásku časopis „Evangelium Messenger“. Jsou k dispozici i vypůjční knihy v Braillově písmu, které se nachází v knihovně, a další materiály. Zvukové záznamy jsou k dispozici komukoliv, kdo je potřebuje, a spolupráce je mezinárodní.³³

2.2. Aspekty práce s lidmi se sluchovým postižením

V této části se zabývám dalším z typů postižení – sluchovým. Nejprve vymezují zásady komunikace spojené se specifickým přístupem k lidem se sluchovým postižením. Následně stručně popisují některé činnosti křesťanských organizací, které se věnují těmto lidem. Organizace v rámci svých aktivit nabízejí pro sluchově postižené nejen mnohé pobyty spojené s životem křesťanství ve společenství, ale rovněž poskytují různé pomůcky, které uvádím nebo na ně odkazují.

2.2.1 Komunikační zásady osob s postižením sluchu

Komunikační bariéry u lidí se sluchovým postižením závisí nejen na hloubce a typu konkrétní sluchové vady, ale i na jejich osobnosti a ochotě dorozumět se s okolím. Komunikace se sluchově postiženými je vždy specifická, protože tato skupina zahrnuje široké spektrum vad. Odlišné problémy komunikace se vyskytnou u osob nedoslýchavých, neslyšících, ohluchlých či u uživatelů kochleárního implantátu.³⁴

Nejlepším komunikačním prostředkem pro sluchově postiženého je znakový jazyk, který se výrazně liší od běžného jazyka většinové společnosti. Pro společnost je znakový jazyk cizí dorozumívající metoda, což způsobuje komunikační bariéry ve veřejné sféře.³⁵

Člověk se sluchovým postižením, který se dorozumívá běžnou řečí, je prakticky závislý na odezírání z úst komunikačního partnera, i když tato dovednost je velmi náročnou aktivitou, protože nemá komplexní sdělení. Proto je důležité, abychom zajistili vhodné podmínky pro komunikaci se sluchově postiženým jedincem.³⁶

³³ AUTOR NEZNÁMÝ. *The Gospel Association* [online].

³⁴ Srov. SKÁKALOVÁ, T. *Uvedení do problematiky sluchového postižení*, s. 49–56.

³⁵ Srov. SLOWÍK, J. *Komunikace s lidmi s postižením*, s. 80–81.

³⁶ Srov. tamtéž, s. 81–82.

Komunikace pro sluchově postiženého je velmi náročnou a vyčerpávající technikou, proto je nutné dbát na přiměřenou délku rozhovoru a přizpůsobit rozhovor mentální úrovni jedince. Komunikaci jistě urychlí tlumočnick, pokud to situace dovolí.³⁷

2.2.2 Volba vhodného prostředí pro pastoreci

Mezi základní zásady umožňující vedení kvalitního rozhovoru rovněž patří zajištění klidného prostředí a přiměřeně osvětleného prostoru, vhodná vzdálenost od pastorovaného, udržování očního kontaktu aj.³⁸

Blíže o zajištění klidu a dostatku světla pojednává Michalík, který uvádí, že vytvoření vhodného akustického okolí je zásadním požadavkem. „Měli bychom hovořit o pohodě akustického vnímání.“³⁹ Vzhledem k typu postižení se liší i míra narušení komunikace hlukem. Obecně však zvuk elektroniky (rádio, televize) nebo jiného zdroje (včetně hluku z okolí) narušuje efektivitu komunikace. Toto je platné v jakékoli komunikaci s druhým člověkem. Sluchové postižení ale vyžaduje vyšší nároky na udržení pozornosti. Naslouchadla neumí rozlišovat vzdálenost zvuku či selektovat typ zvuku (např. zesilovat pouze řeč). Výsledkem je přehlušenost zvuků u postižené osoby a neschopnost se soustředit.⁴⁰

Zásada vhodně osvětleného prostředí patří mezi méně diskutované a řešené problémy pro vhodnou komunikaci, přitom rovněž množství a druh světla (přirozené světlo nebo umělé) mají vliv na efektivní komunikaci. Aby mohl postižený člověk odezírat z řeči, potřebuje, aby byl obličej mluvčího osvětlen. Odezírající nemůže stát proti přímému slunci.⁴¹

2.2.3 Pomůcky pastorece

Pro usnadnění komunikace je vhodné používat vizuální podněty. Běžně při rozhovoru ukazujeme na konkrétní předměty či osoby, názorně gestikulujeme, bereme jednotlivé předměty do rukou atp. Názornost, avšak nepřehnaná gestikulace, jsou dobrými zásadami pro efektivitu.⁴²

³⁷ Srov. SKÁKALOVÁ, T. *Uvedení do problematiky sluchového postižení*, s. 56–59.

³⁸ Srov. tamtéž, s. 56–59.

³⁹ MICHALÍK, J. a kol. *Zdravotně postižení a pomáhající profese*, s. 375.

⁴⁰ Srov. POTMĚŠIL, M. *Osoby se sluchovým postižením jako cílová skupina*, s. 356–358.

⁴¹ Srov. MICHALÍK, J. a kol. *Zdravotně postižení a pomáhající profese*, s. 374–375.

⁴² Srov. tamtéž, s. 381–382.

Následně se zabývám jednotlivými dostupnými možnostmi pastoračních pomůcek a křesťanskými aktivitami pro sluchově postižené.

Základním projevem křesťanské modlitby a vztahu s Bohem je účast na mši svaté. Pastorační středisko brněnské diecéze slouží mši svatou ve znakové řeči 2x ročně v prostorách střediska v kapli sv. Alžběty v konventu sester Alžbětinek. Bohoslužbu pro neslyšící v současnosti celebruje P. Leo Zerhau, který je pověřený pastorační péčí v brněnských nemocnicích. Více celebrantů chybí, protože je zatím málo kněží, kteří by sloužili mši svatou pro neslyšící ve znakové řeči. Středisko také vytváří vizuální a obrázkové předměty, které napomáhají k lepší orientaci v pastoraci, a pořádá jednorázové víkendové či prázdninové tábory pro neslyšící.⁴³

Významnou pomůckou pro pastoraci neslyšících, kterou může kněz, laik i neslyšící osoba využívat, je *Slovník znaků křesťanských pojmů pro neslyšící*, který vytvořilo občanské sdružení Naděje za podpory Ministerstva kultury České republiky. Slovník je doplněn videokazetou. Autoři a spolupracovníci slovníku zastupují pět křesťanských církví, jsou mezi nimi slyšící i neslyšící odborníci z různých oblastí.⁴⁴

Specifické pomůcky pro pastoraci se sluchově postiženými jsou více rozšířeny v jiných zemích než v České republice. Jednou z organizací, která se zabývá pastoračí neslyšících, je National Catholic Office for the Deaf (Národní katolický úřad pro neslyšící). Jejím cílem je šířit Boží poselství prostřednictvím podpory neslyšících a nedoslýchavých. Hlavními úkoly jsou: zvýšit národní povědomí o neslyšících a nedoslýchavých lidech v rámci katolické církve, podporovat neslyšící a nedoslýchavé osoby v aktivitách ve službě Boží, poskytnout pastorační možnosti vzdělávání, sdílet komunikaci, náboženskou výchovu a pastorační zdroje, školení, rozvoj a šíření křesťanských materiálů, organizace roční pastorační konference, spolupráce s ostatními organizacemi s podobným posláním, publikování národního časopisu atd.⁴⁵ Podobným cílem se zabývá International Catholic Foundation (Mezinárodní katolická nadace), jejímž posláním je podporovat a prosazovat náboženské formace a pastorační péči pro neslyšící v katolickém společenství. Mezinárodní katolická nadace poskytuje podporu kaplanům, pastoračním pracovníkům či katechetům a hledá způsoby, aby se dosáhlo plnějšího vyjádření eucharistického společenství s handicapovanými. Hlavní

⁴³ Srov. LAMBOR, L. *Specifika pastorace neslyšících a její současná podoba v České Republice*, s. 84–88.

⁴⁴ Srov. MYSLIVEČKOVÁ, R. *Slovník znaků křesťanských pojmů pro neslyšící* [online].

⁴⁵ Srov. AUTOR NEZNÁMÝ, *National Catholic Office for the Deaf – Our Mission* [online].

náplní Mezinárodní katolické nadace je zvyšovat povědomí o neslyšících v církvi, kteří mají co nabídnout; sloužit jako zdroj pro rozvoj náboženské formace a pastorační péče u kaplanů, pastoračních pracovníků a katechetů, organizovat a podporovat příslušná mezinárodní setkání, spolupracovat s ostatními organizacemi, které mají stejné poslání, navazovat na možnosti spolupráce s vysokými školami a dalšími institucemi, které se zabývají skupinou neslyšících (specificky je to Katolická univerzita v Lovani v Belgii a St. Thomas University v Miami, Florida, USA).⁴⁶

2.3. Aspekty práce s narušenou komunikační schopností

Problematika poruch řeči se zahrnuje do širšího celku osob s narušenou komunikační schopností, jimiž se v této části zabývám.⁴⁷ Tyto poruchy mají širokou škálu členění, proto kvůli pochopení zásad komunikace nejprve stručně popisují jednotlivé vady. Poté vymezují zásady komunikace. Pastorační pomůcky pro osoby s narušenou komunikační schopností není pro tuto skupinu osob potřebné nijak odlišovat od běžných, proto se jimi nezabývám.

2.3.1 Stručné vymezení řečových vad

„Komunikační schopnost jedince je narušena tehdy, když některá rovina jazykových projevů člověka (příp. několik rovin současně) působí interferenčně vzhledem ke komunikačnímu záměru. Přitom může jít o rovinu foneticko-fonologickou (výslovnost nebo zvuková stránka), lexikálně-sémantickou (slovní zásoba), morfologicko-syntaktickou (gramatika, tvorba slov a vět) nebo pragmatickou (používání řeči při komunikaci), resp. může jít o slovní i neslovní, písemnou nebo mluvenou podobu vzájemné komunikace, její expresivní i impresivní složku.“⁴⁸

Narušená komunikační schopnost se odlišuje podle okruhů řečového postižení, včetně jednotlivých vad a poruch, které jsou: vývojová postižení řeči (dysfázie), získané organické postižení řeči (afázie), získané neurotické postižení řeči (mutismus, elektivní mutismus), artikulační vady (dyslalie/patlavost), poruchy plynulosti řeči (koktavost), poruchy tempa řeči (breptavost), poruchy zvukové stránky řeči (huhňavost), poruchy

⁴⁶ Srov. AUTOR NEZNÁMÝ. *International Catholic Foundation – Our Mission* [online].

⁴⁷ Srov. SLOWÍK, J. *Komunikace s lidmi s postižením*, s. 103.

⁴⁸ JEHLIČKOVÁ, K. *Logopedické pojetí poruch lidské komunikace* [online].

hlasu (chraplavost), symptomatické poruchy řeči (poruchy řeči způsobené jinými druhy postižení), kombinované poruchy řeči.⁴⁹

2.3.2 Komunikace u osob s poruchami řeči

Aby byla komunikace účinná, je nutné znát jednotlivé druhy vad a poruch řeči, kdy na základě jejich vymezení lze zvolit jednotlivou strategii či zásadu při komunikaci s jedincem s poruchou řeči. Každý druh poruch řeči má jednotlivé zásady, ale základní společnou zásadou komunikace pro všechny typy vad řeči je dát postiženému dostatečný časový prostor na vyjádření jeho myšlenky, snažit se o navození příjemné a důvěrné atmosféry pomocí trpělivosti a empatického přístupu k pastorovanému. Pastorovaný by měl respektovat hranice individuálních možností jedince a vycházet mu v komunikaci vstřícně, hovořit pomalejším tempem, vyjadřovat se jasně, klidně a srozumitelně, aktivně naslouchat a nečinit nátlak na rozhovor, tj. nikam v rozhovoru nespěchat a stanovit si na něj více času, než je potřebné u člověka bez komunikačních problémů.⁵⁰ Dodržování zmíněných zásad u osob s narušenou komunikační schopností vede k efektivnímu rozhovoru s handicapovaným.

Při rozhovoru je vhodné využít některých způsobů a technik. Jednou z nich je bezprostřednost reakce, což znamená, že neodkládáme odpovědi na pozdější dobu, reagujeme ihned, případně s malým časovým odkladem. Dalším z nich je kognitivní přizpůsobování, kdy se při funkční komunikaci přizpůsobujeme slovníku, mimoslovním projevům a stanoviskům druhého. Pro komunikaci je důležitá schopnost empatie, skrze kterou vyjadřujeme opravdový zájem o druhého člověka a o jeho obsah sdělení. Empatii je vhodné dát najevo pomocí udržování očního kontaktu při komunikaci, pozorností, trpělivostí (tj. neskákáním do řeči druhého). Rozhovor na principu empatie by měl být přátelský. To se neprojevuje ve slovním projevu, ale i v mimice obličeje a paralingvistických znacích (např. tón hlasu, barva, intonace, aj.).⁵¹

⁴⁹ Srov. RENOTIÉROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L. a kol. *Speciální pedagogika*, s. 279.

⁵⁰ Srov. SLOWÍK, J. *Komunikace s lidmi s postižením*, s. 110–115.

⁵¹ Srov. MLČÁKOVÁ, R. *Osoby s narušením komunikační schopnosti*, s. 476.

2.4. Aspekty práce s osobami s mentálním postižením

U lidí s mentálním postižením se vyskytuje často opoždění ve vývoji fyzickém (narušená hrubá i jemná motorika), psychickém, sexuálním i sociálním – porucha interpersonálních vztahů. Lidé s mentálním postižením proto potřebují speciální přístup při pastoraaci, který blíže specifikuji v následující části kapitoly.

2.4.1 Zásady komunikace s mentálně postiženými osobami

Komunikační bariéry u mentálně postižených lidí jsou způsobeny zpomalenou chápavostí konkrétních pojmů a vět, sníženou schopností nebo úplnou neschopností logicky porozumět komunikaci, sníženou mechanickou pamětí, roztěkanou pozorností (tj. neschopností plné koncentrace), nedostatečnou slovní zásobou a neobratností ve vyjadřování.⁵²

Tito jedinci vlivem mentální nezralosti mají často „svůj svět“ a spolu s tím i sníženou schopnost přizpůsobení se. Důvodem je často také impulzivní jednání, hyperaktivita, nebo naopak celkově zpomalené jednání.⁵³

U mentálně postižených se vyskytují nedostatky v individuálním vývoji i v osobní identifikaci. Potřebují mnohem více cítit bezpečí od svého okolí. Vhodně vedená komunikace je základním předpokladem, jak si získat u jedince důvěru a možnou spolupráci. Při dobře vedeném rozhovoru s mentálně postiženým jedincem je dodržování komunikačních zásad primární. Mezi zásady tohoto rozhovoru patří: zachovat profesionalitu, přátelství a nedirektivní přístup, aktivně a empaticky naslouchat, být trpělivý, navodit příjemné prostředí, používat jednoduchá a srozumitelná slova. Vhodné je názorné vysvětlení, ukázky a příklady, zpětná vazba, aby rozhovor byl v dialogu a rytmičnosti na příslušné úrovni mentálního jedince, nenásilné jednání aj. Při rozhovoru je nutné dbát a všimnout si také neverbální složky komunikace.⁵⁴

Pro zlepšení komunikačních schopností postiženého se v praxi především u zdravotníků a psychoterapeutů využívá mnoho technik. Jednou z nich je např. muzická (arteterapeutická) intervence, což je aplikace hudebního umění. Jejím cílem je snaha změnit chování, myšlení a emoce osob společensky a individuálně

⁵² Srov. ŠKVARCOVÁ, I. *Mentální retardace: Vzdělání, výchova, sociální péče*, s. 117.

⁵³ Srov. tamtéž, s. 118.

⁵⁴ Srov. CHRÁSTKOVÁ, E. *Komunikace u osob s mentálním postižením* [online].

přijatelným směrem pomocí hudby. Dalšími technikami jsou např. zooterapeutická (především hipoterapeutická a canisterapeutická) intervence, činnostní a pracovní terapie (ergoterapie), terapie hrou, psychomotorická terapie.⁵⁵ Pastorující tyto techniky zpravidla nepoužívá, jejich znalost může sloužit k nasměrování postiženého jedince, informování.

2.4.2 Specifické pastorační metody

Tyto možnosti však využívá např. hnutí Víra a Světlo – společenství, které poskytuje zázemí lidem různého stupně mentálního postižení. Mezi specifické metody při pastoraaci mentálně postižených osob, které se využívají ve speciální pedagogice, patří muzikoterapie (hudební doprovázení na mši svatou aj.), činnosti a pracovní terapie (tvorba dekoračních technik v prostorách organizace, pastoračních center aj.), dramaterapie (nacvičení různých scének s křesťanskou tematikou aj.). Lidé s mentálním postižením mají skrze hnutí Víra a Světlo šanci poznat a rozvinout své osobní dary a nalézt uvnitř společenství radost a přátelství. V rámci hnutí funguje několik organizovaných skupinek mentálně postižených osob. Jednou z nich je skupina Žabky v kaluži. Setkávají se pravidelně jednou týdně (v sobotu). Jejich činnost během setkávání zahrnuje vycházky do nedalekého lesa, hry na dvorku centra, různé tvoření a malování. Některé činnosti mají biblickou tematiku (např. divadlo s biblickým příběhem). V rámci setkání společně zpívají křesťanské písně, modlí se (oblíbená je např. „svíčková“ modlitba, při níž každý vyslovuje svá přání, touhy či děkonné modlitby směrem k nebi a přitom v rukou drží zapálenou svíci.). Hnutí Víra a Světlo také organizuje pravidelně víkendové akce, letní tábory, mikulášskou besídku atd.⁵⁶

Pomůcky pro osoby s mentálním postižením, které může kněz, pastorační pracovník, kaplan i laik využít, musí být přizpůsobené na úroveň psychosociálního vývoje jedince. Je tedy možné využít různých dětských kreslených Biblí (nebo i textů přiměřených schopnostem pastorovaného), pohádek a příběhů s křesťanskou tematikou, omalovánek, vystřihovánek, CD, písniček aj. Tyto pomůcky jsou běžně dostupné v křesťanských nakladatelstvích a jejich knihkupectvích.⁵⁷

⁵⁵ Srov. VALENTA, M. *Lidé s mentálním postižením a jinou duševní poruchou*, s. 142.

⁵⁶ Srov. LUNDA, J. a kol. *Hnutí Víra a Světlo: Žabky v kaluži* [online].

⁵⁷ Srov. AUTOR NEZNÁMÝ. *Knihy pro děti* [online].

2.5. Aspekty práce s tělesným postižením

Jedinec s postižením má jiné komunikační bariéry než zdravý jedinec, a proto by pomáhající měl vědět, jaké jsou zásady při komunikaci s tělesně postiženým jedincem. V této podkapitole se zabývám aspekty práce s tělesným postižením.

2.5.1 Vliv znalosti postižení na pastorači

Pastorující potřebuje mít základní informace o konkrétním typu postižení, kterými může zabránit mnohým nedorozuměním či komplikacím. „Důležitými aspekty pro efektivní rozhovor je mít základní povědomost o příčinách, vývoji, projevech, důsledcích a prognóze klientovy nemoci (nestydět se citlivě zeptat nebo se poradit s odborníkem či literaturou). (...) Další přínos pro efektivní rozhovor je mít představu o tom, co z nemoci vyplývá ve vztahu k postiženému jedinci, jde-li o styl života, pracovní a jiná omezení, stravování (dieta, pravidelnost), bydlení včetně rizikových faktorů (např. schody, nedostatek soukromí k odpočinku, hlučné prostředí, osamělost a špatná dostupnost dovolání se pomoci), náklady na léčbu, resp. na stabilizaci zdravotního stavu, funkční úroveň interpersonálních vztahů (rodina, informování sousedé).“⁵⁸

2.5.2 Komunikace se zdravotně postiženými

Existuje více druhů tělesného postižení (obrna centrální a periferní, deformace, malformace a amputace), podle kterých má být přizpůsobený rozhovor. Každé postižení se projevuje u jedince velice specificky, a proto je potřebný individuální přístup.

Komunikace s imobilním člověkem by měla být přizpůsobena jeho viditelné úrovni, takže pastorující sedí na židli či v podřepu, aby oční kontakt byl v přiměřené úrovni jedince s tělesným postižením.⁵⁹

Jedinec s centrální či periferní obrnou, která souvisí s obtížemi ve výslovnosti a s motorikou, bývá v komunikaci pomalejší. Ale neznamená to, že nerozumí mluveným větám, pokud postižení není spojeno s mentální retardací. V komunikaci

⁵⁸ Srov. NOVOSAD, L. Lidé s tělesným postižením, s. 252.

⁵⁹ Srov. SLOWÍK, J. *Komunikace s lidmi s postižením*, s. 37–38.

s jedincem s DMO je důležité poskytnout čas a prostor na dialog, aktivně naslouchat, být empatický, trpělivý, a tak vytvořit přátelskou atmosféru.⁶⁰

Mezi další aspekty pro zvládnutí efektivního rozhovoru patří volba vhodného prostředí, minimalizace překážek, aby se imobilní jedinec snadno dopravil na místo, klidné prostředí, správné osvětlení atd.⁶¹

Rozhovor vytváří most, po němž se k sobě dostávají někdy zcela oddílné světy zúčastněných jako např. lidé s postižením, kteří mají odlišné světy než většina populace. Proto pastorující musí usilovat o hlubší pochopení pastorovaného, akceptovat jeho individualitu. Postižení lidé nejsou pouze pasivními příjemci, ale skrze svou osobnost mohou druhé mnohému učit, být příkladem. Jsou schopni nabídnout radu a inspiraci z jiného úhlu pohledu.

⁶⁰ Srov. NOVOSAD, L. *Lidé s tělesným postižením*, s. 346–347.

⁶¹ Srov. NOVOSAD, L. *Tělesné postižení jako fenomén i životní realita*, s. 131–135.

3. Častá témata při pastorači s lidmi s postižením

V předchozí kapitole jsem vymezila zásady pastorače osob s různými druhy postižení. Zaměřila jsem se na vedení rozhovoru. V rámci tématu pastorače postižených se v této kapitole zabývám častými tématy při pastorači, které řeší lidé s postižením. Specifikuji jednotlivá témata (např. utrpení spojené s postižením, smysl života, vyčleňování ze společnosti aj.) a stručně shrnuji zásady postoje pastoračícího k těmto otázkám, nástin možností diskuse nad těmito problémy či biblické oddíly s podobnou tematikou.

3.1. Utrpení

K utrpení lze přistupovat mnoha způsoby. „Papež Jan Pavel II. říká, že utrpení je staré jako lidstvo samo, neboť vyjadřuje hloubku člověka až po jistou hranici, a svým způsobem ji převyšuje. Zdá se, že utrpení směřuje k povýšení člověka. Je totiž jednou z věcí, které jsou „určeny“ k tomu, aby člověk překonal sám sebe, k čemuž je nepochybně tajemně a skrytě povolán.“⁶²

Podle poznatků z psychologie lze utrpení stručně definovat jako psychologický koncept, který úzce souvisí s prožíváním bolesti anebo jiným fyzickým postižením. Pojí se s nepříjemnými nebo nerovnocennými situacemi v životě, s narušením důležitých mezilidských vztahů nebo s komplikacemi v realizaci záměrů a cílů. Jde tedy o situace, které člověka nějakým způsobem omezují, ohrožují, resp. znepríjemňují mu život, které silně emocionálně prožívá, snaží se je racionálně vysvětlit, zdůvodňovat a přisuzovat jim určitý význam.⁶³

3.1.1 Pozice pastoračícího při vyrovnání se s utrpením

Utrpení je součástí lidského života, je však pro člověka nepříjemnou a těžkou skutečností v jeho životě. Setkává se s ním ve vlastním životě i u lidí kolem sebe. Otázkou je, jak se k němu stavět a jak se s ním vyrovnávat. Osobě, která upadne do vnitřní krize a zoufalství, kdy se krizí myslí nezměnitelné utrpení, lze pomoci z pastoračního hlediska třemi způsoby, a to především snahou o růst víry a důvěry

⁶² JAN PAVEL II. *O křesťanském smyslu lidského utrpení*, s. 4.

⁶³ Srov. DUČAIOVÁ, J. *Etika bolesti a utrpení* [online].

v Boha, projevením soucitu a pochopení nejen od pastorujícího, ale i od jeho blízkého okolí a stabilním naplňováním vlastního smyslu života.⁶⁴

Každý člověk ve svém životě potřebuje vnímat jistotu, kterou Maslow definoval jako jednu ze základních lidských potřeb.⁶⁵ Při prožívání utrpení člověk potřebuje čerpat sílu z následujících jistot:

- že Bůh může pomoci;
- že lidé kolem trpícího ho neopustí a pomohou;
- že trpící nalezne ve vlastním smyslovém a hodnotovém systému oporu.⁶⁶

Kněz či doprovázející by měl být pro člověka s postižením oporou a povzbudit ho v jeho nesení utrpení. Doprovázející může motivovat k tomu, že konkrétní postižení je součástí mnoha druhů utrpení a též je lidskou bolestí. I když ze své podstaty utrpení nahání strach, je v něm skrytá síla, kterou člověk duševně roste, pokud se naučí dané utrpení přijmout jako součást svého života.⁶⁷

Bolest a utrpení u postiženého jedince má svá negativa ale i pozitiva. Negativní aspekty bolesti a utrpení nelze přehlížet. Člověk postižený nemocí zvláště těžce prožívá svou závislost na druhých, trpí pocitem nejistoty a je otřesen ve své důvěře v sebe, ale i ve své důvěře v Boha. Každé utrpení v sobě ovšem skrývá také prvky pozitivní. Snad nejdůležitější je poznání vlastních limitů. Člověk vážně nemocný má sklon promýšlet a znovu uspořádat svůj život, hledat smysl života. V. E. Frankl byl schopen plně formulovat systém logoterapie, vycházející z „vůle ke smyslu“, právě po svém návratu z koncentračního tábora. Někdy teprve prožitek osobní tragédie přivede postiženého k náležitému ocenění zbylých sil a schopností.⁶⁸

3.1.2 Biblické motivy o utrpení

Náměty na rozhovor ohledně smyslu utrpení může pastorující čerpat rovněž z Bible. Písmo svaté je jako velká kniha o utrpení, která napomáhá handicapovanému k pochopení, k povzbuzení a k načerpání nových sil k objevení smyslu „v nesení jeho těžkého kříže“. V knihách Starého zákona a Nového zákona se vyskytuje mnoho příběhů, v nichž se popisuje lidské utrpení – tělesné i duševní. A tak postižený jedinec může naleznout při čtení Bible pomoc a útěchu v jednotlivých kapitolách či verších,

⁶⁴ Srov. LUKASOVÁ, E. *I tvoje utrpení má smysl*, s. 64–65.

⁶⁵ Srov. ATKINSON, R. L. a kol. *Psychologie*, s. 470–471.

⁶⁶ Srov. LUKASOVÁ, E. *I tvoje utrpení má smysl*, s. 64–65.

⁶⁷ Srov. JAN PAVEL II. *O křesťanském smyslu lidského utrpení*, s. 5.

⁶⁸ Srov. CIKRLE, V. *Smysl bolesti a utrpení* [online]

kteřé se zabývají utrpením. Ve Starém zákoně je o izraelském národu psáno, že ho Bůh „přetavil“, vyzkoušel ho „v tavicí peci utrpení“ (Iz 48, 10). V Novém zákoně je centrem Kristus, který podle křesťanského vyznání trpěl za lidské hříchy až na smrt na kříži.

Starozákonním příkladem je např. kniha Žalmů, která obsahuje mnoho modliteb, ve kterých se žalmista dovolává Hospodinovy pomoci, hledá Boha i skrze své utrpení (např. Ž 3; Ž 4; Ž 10, Ž 22 aj.). Tyto žalmy jsou vhodnou formou modlitby člověka v utrpení, protože mnohdy trpící člověk není schopen nalézt slova, jak vyjádřit Bohu své vnitřní těžkosti. Žalmy mluví skrze své vyjádření přes trpícího člověka k Bohu. Pomáhají lidem formulovat a vyjádřit problém, který v sobě ukrývají.

Další knihou, ve které se objevují otázky po smyslu utrpení, je kniha Job. Job je často nazýván „trpící služebník Hospodinův“. Přestože byl svými společníky zrazován z důvěry v Boha, vytrval ve své víře, že „... utištěného zachrání skrze jeho utrpení, otevře mu ucho skrze útlak (Job 36, 15).“

V Novém zákoně je centrální postavou Ježíš, Boží Syn, který je vnímavý k lidskému utrpení. Mnoho lidí různě postižených uzdravuje, a tak zvěstuje Boží království.⁶⁹ Na vztah Ježíše k lidské bolesti, chudobě či utrpení je nejvíce zaměřeno Lukášovo evangelium, které je tedy nejvhodnější k četbě pro trpící. Všechna evangelia ale pojednávají o utrpení Ježíše, o jeho modlitbě v Getsemanech, ze které lze vnímat i Ježíšovo psychické utrpení, nejen tělesné, které je později spojeno s jeho mučením a ukřižováním Krista.

Láska je zároveň nejbohatším zdrojem, s jejíchž pomocí lze otázku po smyslu utrpení zodpovědět. Tuto odpověď dal člověku Bůh skrze kříž Ježíše Krista. Ve svém mesiášském působení se Kristus mezi Izraelským lidem bez ustání stýkal se světem lidského utrpení. „Všude procházel, prokazoval dobrodiní“ (Sk 10,38), jeho činnost zasahovala především samotné trpící a ty, kteří očekávali pomoc. Uzdravoval nemocné, těšil zarmoucené, sytil hladové, zbavoval jedince hluchoty a slepoty, malomocenství, posedlosti ďáblem a různých tělesných vad. Hluboce soucítil s každým lidským utrpením jak tělesným, tak i duševním. Definoval a zároveň učil o osmi blahoslavenstvích, která se týkají lidí postižených v tomto životě různými starostmi. Jsou to chudí duchem, plačící, ti, kteří lační a žízňají po spravedlnosti, kdo jsou

⁶⁹ „A v tu hodinu uzdravil Ježíš mnoho lidí z nemocí, utrpení a z moci zlých duchů a mnohým slepým daroval zrak“ (L 7, 27).

pronásledování pro spravedlnost, kvůli Kristu tupení, pronásledování (srov. Mt 5,3–11).⁷⁰

O utrpení mluví následně i Pavel ve svých listech. Utrpení, které mnohdy zažívali učedníci kvůli následování Krista, vnímá pozitivně: „Chlubíme se i utrpením, vždyť víme, že z utrpení roste vytrvalost, z vytrvalosti osvědčenost a z osvědčenosti naděje“ (1 K 5,3–4). „Máme-li soužení, je to k vašemu povzbuzení a spáse; docházíme-li útěchy, je to zase k vašemu povzbuzení; to vám dá sílu, abyste vydrželi stejné utrpení, v jakém jsme my“ (2 K 1,6).

3.2. Smysl života

Další z častých otázek a problémů postiženého je naplnění smyslu života, který je spojen s nemožností plné seberealizace vzhledem k typu postižení a s utrpením.

Smysl života je filosofická otázka, která zkoumá význam života či existence obecně. Může být vyjádřena mnoha otázkami, jako např.: „Proč jsme tady?“, „O čem je život?“ nebo „Jaký je smysl existence?“ Smysl života je předmětem mnoha filosofických, vědeckých a teologických úvah.⁷¹

3.2.1 Otázky ohledně smyslu života

Člověk, který trpí určitým handicapem, se ptá po otázce smyslu života. „Proč žiji?“ „Jaký má můj život smysl?“ Tyto otázky (a jim podobné) provázejí trpícího celý život. Zdrojem smyslu života může být všechno, z čeho člověk dokáže vnitřně čerpat, jde o životní cíle, názory, ideály, činnosti a jiné aktivity. Práci s hodnotami, které poskytují lidem smysl života v utrpení, přisuzoval význam zejména Frankl.⁷² Jeho objevení a naplnění úzce spojuje naplněním triády hodnot: tvůrčích, zážitkových a postojoyých.⁷³ Vytvořil směr logoterapie, která chápe člověka jako bytost „hledající smysl“⁷⁴.

Otázky, které se zabývají smyslem života, si lidé kladou tehdy, pokud mají nějaké těžkosti. Jejich odpověď mohou hledat i v oblasti náboženství. Jde o přirozenou reakci,

⁷⁰ Srov. JAN PAVEL II. *O křesťanském smyslu lidského utrpení*, s. 11–13.

⁷¹ Srov. TAVEL, P. *Zmysel života podľa V. E. Frankla*, s. 23

⁷² Srov. ONDRUŠOVÁ, J. *Stáří a smysl života*, s. 55–64.

⁷³ Srov. CAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*, s. 284.

⁷⁴ Srov. FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu: Vybrané přednášky o logoterapii*.

neboť náboženské systémy se vždy snažily dávat odpovědi na otázky k jádru lidského bytí, protože si uvědomovaly potřebu člověka dát životu jednotící směr a význam.⁷⁵

Jedinec s postižením, který hledá smysl života ve víře, nachází skrze víru duchovní podporu i odpověď na mnohé otázky. Víra dává člověku pocit transcendence, která patří mezi základní lidské potřeby. Skrze naplnění této potřeby člověk dokáže snášet utrpení. Víra dále umožňuje pocit bezpečí a důvěry, sebeidentifikace, ztotožnění se se skupinou. Na člověka působí podobně jako psychoterapie, která dává smysl života a odstraňuje neklid.⁷⁶

Kněz či doprovázející má být vůči otázkám po smyslu života citlivý. Jeho úkolem je zprostředkovat druhým smysl života vyplývající z Kristova vzkříšení. Smyslem života pro křesťana, ať je zdravý nebo má určitý druh postižení, je oslava Boha. Samotný Bůh, který je láska a dobro, může sloužit jako hodnota pro smysluplný život.⁷⁷ Člověk může objevit smysl života skrze lásku, kterou získal od Boha, a může ji dávat druhým lidem. „Hnacím motorem“ smyslu života nemusí být jen láska, ale i modlitba, skrze kterou člověk získává moudrost, posiluje se v naději, odvaze žít plnohodnotný život a naplnit jeho smysl.⁷⁸

3.3. Problém identity osob s postižením

Jedinec s handicapem se často intenzivněji ptá po otázce sebepojetí, kdy řeší, jaký je, kdo vlastně je (vědomí vlastní jedinečnosti, odlišnosti od druhých, totožnost se sebou samým) a kam patří (jakou roli zastává v sociální skupině).⁷⁹

3.3.1 Problematika identity

U identity jde o vjem a představu o sobě samém, o své jedinečnosti ve společnosti. Jedná se o schopnost odlišit sebe od okolního světa a vymezit si hranice, co jsem já a co už nejsem. Tento způsob vymezení může být u handicapovaného omezený na úrovni psychické či na úrovni tělesné. Obraz vlastního já je spojen např. se schopnostmi, rolemi ve společnosti a sociálními vztahy. Toto pojetí může být

⁷⁵ Srov. ONDRUŠOVÁ, J. *Stáří a smysl života*, s. 95

⁷⁶ Srov. HAMALA, P. a kol. *Religiozita, spiritualita a osobnost*, s. 7

⁷⁷ Srov. AMBROS, P. *Kam směřuje česká katolická církev?*, s. 264–266.

⁷⁸ Srov. KUSHNER, H. S. *Když se zlé věci stávají dobrým lidem*, s. 118.

⁷⁹ Srov. TYRLÍK, M. a kol. *Sebepojetí a identita v adolescenci: sociální a kulturní kontext*, s. 24.

u postižených deformováno vlivem nedostatku rozumových schopností nebo emocionální inteligence. Pro postiženého jedince je mnohdy potřeba přijetí sebe samého nepřijatelná. Handicapovaný nechce vnímat skutečnost takovou, jaká je, nebo to nedokáže racionálně vnímat. Tělesný obraz může mít u jedince s handicapem nepřesnou představu uvědomění si vlastního těla, protože ho někdy ani nemůže vnímat srovnatelným způsobem (např. u nevidomého člověka), ale může využít jiné smysly.⁸⁰

Lidé s poškozením jsou často odmítáni a vylučováni ze společnosti, protože jejich projevy chování neodpovídají očekávání a vymykají z normy. Proto je jejich integrace do společnosti obtížná. V utváření identity hraje hlavní roli proces učení a socializace.⁸¹

Doprovázející by měl handicapovaného utvrdit v tom, že je jako každý jiný člověk bez rozdílu jedinečnou a neopakovatelnou osobností ve své individualitě, který je též otevřen vztahům s ostatními ve společnosti.⁸²

3.3.2 Biblické náměty

Bible je plná námětů na téma sebepojetí člověka, přijetí. Opět je možné odkázat na žalmy, např. v Ž 8 se žalmista ptá Hospodina: „Co je člověk, že na něho pamatuješ, syn člověka, že se ho ujímáš? Jen maličko jsi ho omezil, že není roven Bohu, korunuješ ho slávou a důstojností. Svěřuješ mu vládu nad dílem svých rukou, všechno pod nohy mu kladeš“ (Ž 8, 5–7).

O postavení a důstojnosti člověka mluví obě zprávy o stvoření v knize Genesis (Gn 1; Gn 2), ve kterých byl člověk stvořen k obrazu Božímu, byl mu dán úkol spravovat zemi, panovat nad zvířectvem. Člověk je zde odlišován od všeho ostatního primárně vztahem k Bohu, k němu později volá o pomoc a Bůh se nad člověkem slitovává.

V Novém zákoně je důležitost každého člověka vyjádřena Ježíšovým vztahem i k té „nejspodnější“ vrstvě společnosti – hříšníkům, chudákům, celníkům aj. Je to vyjádřeno ve všech evangeliích, především v Lukášově. Každý člověk, včetně handicapovaného, má u Boha své místo, neboť „... právě tak je vůle vašeho nebeského Otce, aby nezahynul ani jediný z těchto maličkých“ (Mt 18, 14).

Dobrym příkladem je rovněž např. podobenství o hřivnách (Mt 25, 14–30), ve kterém pán dal svým služebníkům hřivny, aby je spravovali podle svých uvážení.

⁸⁰ Srov. VÁGNEROVÁ, M.; HAJD-MOUSSOVÁ, Z.; ŠTECH S. *Psychologie handicapu*, s. 119–131.

⁸¹ Srov. Tamtéž, s. 119–131.

⁸² Srov. Papežská rada pro spravedlnost a mír. *Kompendium sociální nauky církve*, s. 51.

Dva z nich je při vyúčtování po návratu pána z cesty odevzdali rozmnožené o několikánásobek, zatímco ten třetí hřivnu zakopal, aby se neztratila. Hřivnou se může myslet i dar, který dostane člověk od Boha, a už jen záleží, jak s ním naloží. U handicapovaného tím to darem může být právě přijetí postižení, i tento dar může člověk rozvíjet v další dary.

3.4. Segregace

Segregace a pocit nemožnosti zapadnout do společnosti jsou častým vnitřním problémem handicapovaných osob. „Lidé s postižením jsou často vyloučeni z většinové společnosti. Diskriminace má různorodé podoby od upírání práva na základní vzdělání po méně nápadné formy, jako je segregace a izolace postižených uplatňováním fyzických a sociálních bariér. Uvedenými jevy trpí i celá společnost, neboť ztráta tak ohromného lidského potenciálu znamená ochuzení lidstva. Aby bylo dosaženo změny vnímání postižených, je nutno změnit hodnoty a zvýšit porozumění na všech úrovních společnosti.“⁸³

3.4.1 Vliv omezení pohybu handicapovaných na segregaci

Handicapovaný jedinec nemá ve společnosti takovou jistotu uplatnění a seberealizace jako zdravý jedinec. Kvůli svému handicapu se mnohdy stává na druhých plně závislý, potřebuje odlišný přístup. Každá farnost či jakákoli organizace by měla vnímat právo handicapovaných být přijat za členy společnosti. To je spojeno s umožněním vstupu do jednotlivých domů, kostelů. Jedná se o vytváření bezbariérových přístupů (nájezdy do různých typů vchodů, výtahy, toalety, sociokulturní prostory, doprava atd.), integrovaných akcí a vzdělávání aj.⁸⁴

3.4.2 Úkol společenství

Lidé s handicapem by měli být přijímáni do křesťanského společenství podobně jako zdravý jedinci. Od pastorujícího potřebuje podporu, potřebuje cítit, že je přijímán. Společenství se musí naučit vnímat každého člověka s jeho důstojností, jedinečností a neopakovatelností a takto ho přijímat. Každého člověka stvořil Bůh ke svému obrazu

⁸³ KRUTAKOVÁ, B. *Boj proti diskriminaci – Osoby s postižením* [online].

⁸⁴ Srov. AUTOR NEZNAMÝ. Lidé se zdravotním postižením mají rovná práva – Evropská strategie v oblasti zdravotního postižení na období 2010–2020, s. 2–5.

(Gn 1, 27). Bůh nikomu nestrání (Ř 2, 11⁸⁵), proto i člověk má usilovat o plné společenství s handicapovanými, neboť všichni lidé bez rozdílu mají stejnou důstojnost. Handicapovaní lidé jsou plně lidskými subjekty a nositeli práv, ale také povinností. Přes veškerá omezení a utrpení, která mají, zároveň ukazují důstojnost a velikost člověka, proto je potřeba jim pomoci ve společnosti se realizovat, a to jak v rodině, tak ve společenství.⁸⁶

3.5. Partnerský život

Pokud je handicapovaný jedinec schopen založit si vlastní rodinu, považuje se to za důkaz úspěšného začlenění do společnosti. Přesto utváření hlubších vztahů handicapovaných přináší mnoho sociálních i etických problémů.

3.5.1 Otázky ohledně partnerského vztahu

Handicapovaní lidé též touží po partnerském vztahu. Vlivem uvědomování si svých omezení jsou často ještě více vnímavější k otázkám, které z toho vyplývají. Řeší otázky typu: Jsem schopný milovat? Dokáži navazovat partnerský vztah a žít v něm dlouhodobě? Umím zaštitit rodinu, výchovu dětí a vedení domácnosti? Je ten dotyčný/dotyčná doopravdy ten pravý/pravá? Jak mám projevit zájem?⁸⁷

Partnerský život u lidí s postižením má své specifické problémy. Na jedné straně si postižený vytváří představy o partnerství, o budoucím partnerovi a o založení rodiny ve vlastním životě, ale poté je náročné tyto představy uskutečnit. Důvodem je rovněž to, že handicapovaní mladí lidé se většinou pohybují v menším sociálním okruhu osob podobného typu a myšlení, a tím se snižuje možnost seznámení a volby partnera.⁸⁸

Přesto pro společnost obecně jsou handicapovaní lidé, kteří mají plnohodnotný partnerský vztah, krásným vzorem, že jsou rovnocenní ostatním a potvrzují své vlastní hodnoty. Častým obrazem se ale stává, že partnerské vztahy zakládají lidé s postižením z důvodů, aby utekli před vlastními problémy, neschopností, žít samostatně. Výhodou u handicapovaného páru je, že můžou své problémy a nedostatky řešit společně.⁸⁹

⁸⁵ „Od těch však, kteří se těšili zvláštní vážnosti – čím kdysi byli, na tom mi nic nezáleží, Bůh přece nikomu nestrání – ti tedy, kteří se těšili zvláštní vážnosti, mi nic dalšího neuložili.“

⁸⁶ Srov. Papežská rada pro spravedlnost a mír. *Kompendium sociální nauky církve*, s. 93–102.

⁸⁷ Srov. ANGE, D. *Tvé tělo je stvořeno pro lásku* [online].

⁸⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M.; HAJD-MOUSSOVÁ, Z.; ŠTECH S. *Psychologie handicapu*, s. 223–224.

⁸⁹ Srov. tamtéž, s. 223–224.

3.5.2 Role pastorujícího

Pastorující vede handicapovaného jedince v otázce partnerských vztahů podobným způsobem jako u zdravého jedince. Základem partnerského vztahu je láska, která je i základem všech vztahů, proto nejde jenom o zalíbení. Pokud jde o lásku jen do chvíle, kdy z toho vyplývají určité výhody, pak nejde o lásku v pravém slova smyslu. Láska je vztah založený na bytí v dobrém i v zlém, v jiném případě je lepší manželství nezakládat. Bůh stvořil muže a ženu k obrazu svému, a proto jsou oba vůči Bohu rovnocennými partnery, nejen tedy i vůči sobě, ale i vůči světu.⁹⁰

V této kapitole jsem se zabývala častými tématy při pastoraaci handicapovaných. Témata, která jsem uvedla, jsou úzkým výčtem problémů, které postižení řeší s doprovázejícím. Dalšími okrajovými tématy a problémy postižených (myšlenky na sebevraždu, vztah k omamným a návykovým látkám, snadná manipulace sekt aj.) se v rámci této bakalářské práce nezabývám z důvodu přesahovaného rozsahu práce.

⁹⁰ Srov. OPATRŇY, A. *Příprava na manželství*, s. 4–7.

Závěr

Tato bakalářská práce reflektuje vedení pastoračního rozhovoru s lidmi s postižením a popisuje některá důležitá témata týkající se pastoračního doprovázení osob s postižením.

V první kapitole jsem se zabývala vymezením pojmů pastorační práce a handicapu. V rámci vymezení pojmu pastorační práce jsem se také zaměřila na osobnost pastoračního, protože míra komunikačních schopností a osobní charakter mají vliv na kvalitní vedení pastorační práce handicapovaného. V definování postižení jsem mj. stručně charakterizovala jednotlivé druhy postižení, podle kterých volím následující členění druhé kapitoly. První kapitola uvedla do základních pojmů této práce, jejímž cílem bylo reflektovat některé aspekty rozhovoru pastoračního s handicapovaným.

Abych naplnila stanovený cíl, v druhé kapitole jsem se zaměřila především na hlavní aspekty pastorační práce. Tato kapitola poukazuje na zásady rozhovoru při jednotlivých typech handicapu. Pro handicapovaného člověka je při pastorační důležité především aktivní naslouchání a empatie. V rámci komunikace by měl pastorační dbát na srozumitelnost verbálního i neverbálního projevu a poskytovat častou zpětnou vazbu pastoračnímu (např. metodou zrcadlení), a tím zabránit vzájemnému nepochopení, které bývá u lidí s handicapem častým problémem v komunikaci. Mezi další aspekty rozhovoru patří příprava prostředí, která vyžaduje u osob s postižením jistá specifika: např. bezbariérovost, snížení hluku, vhodné osvětlení aj. Rozhovor pastoračního s handicapovaným je také spojen s dalším z důležitých aspektů – komplexním přístupem pastoračního a rovněž specifickým individuálním přístupem, který zahrnuje používání pastoračních pomůcek (různých vzhledem k typu postižení).

V rámci celkového pojetí cíle jsem se ve třetí kapitole zabývala nejčastějšími tématy pro pastorační s lidmi s postižením. Handicapovaný jedinec často řeší stejné problémy jako zdravý člověk, jen je vůči nim vnímavější. Témat pro pastorační je mnoho. V rámci rozsahu bakalářské práce jsem se zaměřila na podstatná témata, kterými jsou utrpení, otázka smyslu života, identity, segregace a partnerské vztahy. Z odborných textů vyplývá, že důvodem těchto trápení je problém smíření se s vlastní osobností, se svým postižením. Následně tak handicapovaný řeší velice otázku svého utrpení, smyslu života aj. Důvodem problémů je ale i společnost, která aktivně

nepřijímá handicapované osoby jako sobě rovné. Úkolem pastorujícího je vést postiženého člověka k pochopení Boží lásky ke každému člověku i bez ohledu na výkon či zdraví. Pastorující má poukazovat na přednosti a „hřivny“ postiženého, kterými může být prospěšný svému okolí.

Součástí této bakalářské práce je rovněž příloha, ve které uvádím tři konkrétní zkušenosti pastorujících s postiženými osobami. Každý z příběhů popisuje pastorační práci s handicapovanými osobami; poukazuje na specifické problémy a přístupy vzhledem k osobnostem handicapovaných.

V české literatuře se zatím nevyskytuje žádná ucelená odborná publikace, která se zaměřuje na pastorační práci s handicapovanými. Pastorující může zatím čerpat informace ohledně specifik komunikace s lidmi s postižením pouze z odborných zdrojů z oblasti psychologie a speciální pedagogiky. Také problematika využívání specifických pomůcek při pastorační práci s handicapovanými zatím není v české literatuře patřičně popsána. Určité pastorační pomůcky a postupy můžeme nalézt v cizojazyčné literatuře. Pro další výzkum a práci by bylo potřebné se zabývat vytvořením ucelené metodické příručky pro pastorační práci s handicapovanými, která doprovázejícím usnadní pastorační práci s handicapovanými lidmi.

Seznam použitých zdrojů

Monografie:

1. AMBROS, P. *Kam směřuje česká katolická církev?* 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1999. ISBN 80-86045-38-2.
2. AMBROS, P. *Teologicky milovat církev.* 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2003. ISBN 80-86715-11-6.
3. ATKINSON, R. L. a kol. *Psychologie.* 2. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-640-3.
4. AUTOR NEZNÁMÝ, *Lidé se zdravotním postižením mají rovná práva - Evropská strategie v oblasti zdravotního postižení na období 2010–2020.* Evropská unie, 2010. ISBN 978-92-79-16832-1.
5. CAKIRPALOGLU. P. *Psychologie hodnot.* 1. vyd. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-195-6.
6. FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu: Vybrané přednášky o logoterapii.* 1. vyd. Brno: Cesta, 1994. ISBN 80-85139-29-2
7. HAMALA, P. a kol. *Religiozita, spiritualita a osobnost.* 1. vyd. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV, 2006. ISBN 80-88910-22-6.
8. HAVRÁNEK, A. *Úvahy o pastýřské péči.* Praha: Rada Církve bratrské, 1986. ISBN neuvedeno.
9. JAN PAVEL II. *Salvifici Doloris: O křesťanském smyslu lidského utrpení.* 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-151-2.
10. KŘIŠŤAN, A. *Vztah pastorální teologie ke společenským vědám.* In Fórum pastorálních teologů I. 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000. ISBN 80-86045-61-7.
11. KRHUTOVÁ, L. *Lidé se zrakovým postižením a pomáhající profese.* In MICHALÍK, J. *Zdravotní postižení a pomáhající profese.* 1. vyd. Praha: Portál. 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.
12. KUSHNER, H. S. *Když se zlé věci stávají dobrým lidem,* 5. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0037-6.
13. LAMBOR, L. *Specifika pastorace neslyšících a její současná podoba v České republice.* Olomouc, 2010. Diplomová práce. Cyrilometodějská teologická fakulta. Katedra pastorální a spirituální teologie. Vedoucí práce J. Filka.

14. LEČBYCH, M. *Mentální retardace v dospívání a mladé dospělosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 978-80-244-2071-4.
15. LUKASOVÁ, E. *I tvoje utrpení má smysl: Logopedická útěcha v krizi*. 1. vyd. Brno: Cesta, 1998. ISBN 80-85319-79-9.
16. MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.
17. MICHALÍK, J. a kol. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.
18. MICHALÍK, J. *Charakteristika zdravotního postižení*. In MICHALÍK, J. a kol. *Občané se zdravotním postižením a veřejná správa*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. ISBN 80-244-1168-7.
19. MLČÁKOVÁ, R. *Osoby s narušením komunikační schopnosti*. In MICHALÍK, J. a kol. *Zdravotně postižení a pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.
20. NOVOSAD, L. *Lidé s tělesným postižením*. In MICHALÍK, J. a kol. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.
21. NOVOSAD, L. *Tělesné postižení jako fenomén i životní realita*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-873-9.
22. ONDRUŠOVÁ, J. *Stáří a smysl života*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1997-2.
23. OPATRNÝ, A. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*. Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 1998. ISBN nevedeno.
24. OPATRNÝ, A. *Příprava na manželství*. Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 1994. ISBN nevedeno.
25. Papežská rada pro spravedlnost a mír. *Kompendium sociální nauky církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7195-014-1.
26. POTMĚŠIL, M. *Osoby se sluchovým postižením jako cílová skupina*. In MICHALÍK, J. *Zdravotně postižení a pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.
27. RENOTIÉROVÁ, M. LUDÍKOVÁ, L. a kol. *Speciální pedagogika*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. ISBN 80-244-0873-2.

28. SALAJKA, M. *Teologie a praxe církve*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 382-093-00.
29. SKÁKALOVÁ, T. *Uvedení do problematiky sluchového postižení*. 1.vyd. Hradec Králové: Gaudeamus. 2011. ISBN 978-80-7435-098-6.
30. SLOWÍK, J. *Komunikace s lidmi s postižením*. 1. vyd. Praha. Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-691-9.
31. SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1733-3.
32. STOKLASOVÁ, V. *Problematika kombinovaných vad z pohledu tyflopédie*. In LUDÍKOVÁ, L. *Kombinované vady*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2005. ISBN 80-244-1154-7.
33. ŠKVARCOVÁ, I. *Mentální retardace: Vzdělání, výchova, sociální péče*. 2. vyd. Praha: Portál. 2003. ISBN 80-7178-821-X
34. TAVEL, P. *Zmysel života podľa V. E. Frankla*. 1 vyd. Bratislava: Iris. 2004. ISBN 80-89018-81-5.
35. TYRLÍK, M. a kol. *Sebepojetí a identita v adolescenci: sociální a kulturní kontext*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. 2010. ISBN 978-80-210-5107-2.
36. VÁGNEROVÁ, M. HAJD-MOUSSOVÁ, Z. ŠTECH S. *Psychologie handicapu*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-7184-929-4.
37. VALENTA, M. *Lidé s mentálním postižením a jinou duševní poruchou*. In MICHALÍK, J. a kol. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál. 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.

Internetové zdroje:

1. American Council of the Blind (ACB), *American Council of the Blind - Religious Resources* [online]. [cit. 15. 2. 2014]. Dostupné na WWW: <http://acb.org/node/1640>
2. ANGE, D. *Tvé tělo je stvořeno pro lásku* [online]. [cit. 24. 2. 2014]. Dostupné na WWW: <http://www.vira.cz/Texty/Knihovna/Vzajemne-se-milovat-znamenana-vzajem-se-prizpusobit.html>
3. AUTOR NEZNÁMÝ, *Knihy pro děti* [online]. [cit. 19. 2. 2014]. Dostupné na WWW: <http://www.ikarmel.cz/detske>

4. AUTOR NEZNÁMÝ, *National Catholic Office for the Deaf – Our Mission* [online]. [cit. 18. 2. 2014]. Dostupné z: <http://www.ncod.org/ourmission>
5. CIKRLE, V. *Smysl bolesti a utrpení* [online]. [cit. 22. 2. 2014]. Dostupné na WWW: <http://www.biskupstvi.cz/storage/dokumenty/smyslbolesti.pdf>
6. ČERVENÁKOVÁ, J. *Středisko pro zrakově postižené* [online]. [cit. 15. 2. 2014]. Dostupné na WWW: <http://szp.diakoniecce.cz/nabidka.html>
7. DUČAIOVÁ, J. *Etika bolesti a utrpení* [online]. [cit. 19. 2. 2014]. Dostupné na WWW: <http://zdravi.e15.cz/clanek/sestra/etika-bolesti-a-utrpeni-460967>
8. CHRÁSTKOVÁ, E. *Komunikace u osob s mentálním postižením* [online]. [cit. 18. 2. 2014]. Dostupné na WWW: <http://zdravi.e15.cz/clanek/sestra/komunikace-u-osob-s-mentalnim-postizenim-461759>
9. JEHLIČKOVÁ, K. *Logopedické pojetí poruch lidské komunikace* [online]. [cit. 18. 2. 2014]. Dostupné na WWW: http://web.lfhk.cuni.cz/orl/eORL/10_PORUCHY_HLASU_A_REC1.pdf
10. KRUTAKOVÁ, B. *Boj proti diskriminaci – Osoby s postižením* [online]. [cit. 22. 2. 2014]. Dostupné na WWW: <http://www.osn.cz/lidska-prava/?kap=42&subkap=50>
11. LUNDA, J. a kol. *Hnutí Víra a Světlo – Žabky v kaluži* [online]. [cit. 19. 2. 2014]. Dostupné na WWW: <http://viraasvetlo.evangnet.cz/spolecenstvi/zabky.htm>
12. MATĚJEK, M. *Farní charita pro nevědomé – kdo jsme* [online]. [cit. 12. 2. 2014]. Dostupné na WWW: <http://www.blind.charita.cz/o-nas/kdo-jsme/>
13. MYSLIVEČKOVÁ, R. *Slovník znaků křesťanských pojmů pro neslyšící* [online]. [cit. 15. 2. 2014]. Dostupné na WWW: http://ruce.cz/clanky/_479.pdf
14. The Gospel Association for the Blind, *The Gospel Association* [online]. [cit. 15. 2. 2014]. Dostupné na WWW: <http://www.gaftb.com/default.aspx>
15. WEBPRO PRODUCTIONS, LLC. *International Catholic Foundation – Our Mission* [online]. [cit. 18. 2. 2014]. Dostupné na WWW: <http://www.icfdeafservice.org/index.cfm?load=page&page=151>

Seznam příloh

Příloha I. Příklady pastorujících s lidmi s postižením

Příklady pastorujících s lidmi s postižením

Každý postižený člověk potřebuje specifický přístup vzhledem ke svému fyzickému stavu, inteligenci i emocionální zralosti. Pastorce handicapovaných se tak může vzhledem ke své specifčnosti výrazně odlišovat i v rámci podobných typů postižení. Každá pastorec rovněž může poskytnout jedinečný pohled, ve kterém se zásady pastorec promítají v praxi.

Zde uvádím příklady pastorujících s lidmi s postižením. Tato část navazuje na bakalářskou práci a doplňuje ji, protože příběhy pastorujících poukazují na jejich zkušenosti při pastorec osob s postižením. Pastorující většinou doprovázejí postiženého v rámci jeho konkrétní životní etapy. První příběh vypráví o nevidomé žákyni základní školy, která se v rámci hodin náboženství připravuje na křest. Druhý pojednává o dívce, která je po dětské mozkové obrně (DMO), a pastorující ji dlouhodobě doprovází. Ve třetí části popisují dlouholeté zkušenosti jednoho kněze s pastorec handicapovaných. Cílem těchto příběhů je především dát příklady toho, jak v praxi vypadá pastorec handicapovaných.

Příběh o pastorec nevidomé dívky

Tento příběh představuje případ nevidomé dívky B., žákyně šesté třídy základní školy. Dívka má zrakové postižení, není však nevidomá od narození, o zrak přišla následkem jiné nemoci. Jisté zbytky zraku u ní byly zachovány, může tedy rozeznávat obrysy předmětů. Příběh vznikl na základě rozhovoru s knězem, který vyučuje v této škole náboženství. Dívka B. navštěvuje jeho výukové hodiny a připravuje se u něj na přijetí svátosti křtu.

Ve škole, do níž dívka dochází, se nacházejí integrované třídy, ve kterých jsou vyučovány děti bez postižení společně s dětmi se zdravotním handicapem, které zde mohou mít své osobní asistenty. Dívka je žákyní jedné z těchto integrovaných tříd. Třída je upravena pro potřeby žáků s handicapem. Dívka zde má počítač s lupou s velkým zvětšením, který jí pomáhá některé věci rozeznávat, Pichtův psací stroj pro psaní poznámek, místo pro osobní asistentku a speciální studijní materiály. Škola je bezbariérová, opatřena výtahem.

Kněz se s dívkou seznámil ve škole. Říká, že dříve se již setkával s lidmi se zdravotním postižením, a to také mezi přáteli a ve své rodině. Toto byla však jeho první zkušenost s člověkem nevidomým. S dívkou i s lidmi, kteří ji doprovází (pracovníci Tyflocentra), se seznámil na počátku školního roku. Pracovníci Tyflocentra mu vysvětlili, jak přistupovat k této žačce.

Kněz se s dívkou setkává jednou týdně na hodině náboženství a stejně často také v rámci přípravy na křest, kdy se jedná o osobní zhruba půlhodinová setkání ve školním kabinetě.

Dívka se teprve seznamuje s křesťanstvím. Má však zájem přijmout křest. Rodiče ji v tom podporují. S ohledem na handicap dívky není možné používat některé metodické pomůcky, např. pracovní listy s úkoly, doplňování. Z tohoto důvodu je tato práce obtížná. Občas jsou při setkávání využívány určité předměty (znázornění v 3D verzi). Dívka také navštěvuje kapli, kde si může ohmatat např. sochu Panny Marie, kříž nebo oltář. Práce je spíše soustředěna na mluvené slovo. Kněz podotýká, že nemají mnoho speciálních pomůcek nebo metodik. Jediné, co zatím mohl dívce poskytnout, byla zvuková nahrávka Bible, kterou vydala Česká biblická společnost. S dalšími pomůckami se pro tento typ handicapu v pastorační oblasti nesešel. (Kněz dodává, že určité materiály, knihy zabývající se náboženskou tematikou, by mohly být popř. nalezeny v knihovně Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, která má oddělení pro nevidomé.)

Dívka má mnohá obdarování. Dokáže velmi dobře vystihnout smysl textu, když ho slyší. Dívka se velmi dobře začleňuje do kolektivu, který ji přijal mezi sebe. Spolužačky a spolužáci se jí snaží pomáhat. Je však nutné dávat při hodinách náboženství pozor na to, aby při nich nebylo ve třídě příliš hlučno. Dívka více namáhá sluch a je citlivá na velký hluk, který ji unavuje. Musí se tedy brát ohled na to, kdy je dívka unavená, a podle toho také změnit tempo hodiny.

V rámci rozhovorů kněz s dívkou nemusel řešit otázky na „hlubší rovině“. To je podmíněno jejím věkem, kdy některé věci dívka ještě neřeší. Kněz však podotýká: „Na druhé straně je to holka jako všechny ostatní, akorát nevidí. Myslím si, že ona sama si to uvědomuje.“

Příběh pastoračky dívky s DMO

Následující příběh představuje dívku L., kterou pastoračně dlouhodobě doprovází kněz M., protože žije v jeho farnosti. Dívka je věřící, římskokatolického vyznání. Víra pro ni je a byla vždy velmi důležitá. Informace jsou čerpány z rozhovoru s knězem M.

U dívky L. byla diagnostikována dětská mozková obrna, má problémy s chůzí, vypomáhá si dvěma francouzskými holemi nebo se pohybuje na vozíku. Dívka má problém s tvorbou chromozomů v pohlavních buňkách. Proto při případném těhotenství může dojít k potratu (plod neschopný života). Dítě by také mohlo být postiženo chromozomální poruchou (tj. chorobou, která je zapříčiněna jiným počtem nebo jinou strukturou chromozomů).

Dívka sama se v dospívání domnívala, že děti mít nemůže. Kladla si otázku: „Proč já?“ V tomto období se také zamilovala do chlapce, který měl problémy s drogami. Dívka se jej snažila, podle jejích vlastních slov, „zachraňovat“. Začala však s drogami experimentovat také. Na počátku užívala marihuanu, poté pervitin. Bylo to finančně velmi náročné, proto se později uchylovala k levnějšímu alkoholu. Dívka knězi vypověděla, že se mezi lidmi, se kterými užívala drogy, cítila dobře, protože ji brali jako jednu z nich, ne jako někoho, kdo je jiný.

S přítelem se po nějaké době rozešla. Kněz M. podotýká, že dívka si tehdy říkala: „Co se mnou?“ – „Mám křivý nohy, děti mít nemůžu, no tak k čemu ten život vlastně je!“ V této době potkala kamaráda, se kterým se již nějakou dobu neviděla, a strávila s ním jednu noc. Dívka otěhotněla. Kamarád však dítě odmítal, považoval celou věc za podvod, myslel, že si to na něj dívka vymyslela. Ve skutečnosti dívce na těchto věcech velmi záleželo. Dítě si nechala, kvůli těhotenství přestala užívat alkohol a omezila kouření (postupem času přestala kouřit úplně). Narodila se jí zdravá holčička.

V době těhotenství se setkala se svým kamarádem V., s kterým studovala. Začali společně trávit čas a později se stali partnery. Přítel V. si velmi oblíbil i její dceru. Partneři se začali u kněze M. připravovat na svatbu. Kněz M. dívku s jejím partnerem oddával. Manželům se narodily další dvě zcela zdravé děti.

U všech dětí proběhl porod císařským řezem. Další porod tímto způsobem by byl pro matku zdravotně velmi rizikový. Proto již dívka nemohla, i když by si to přála, mít další děti, a po narození třetího dítěte se podrobila sterilizaci. Ta byla také jedním z témat pastoračních rozhovorů. Dívka věděla, že se na tento zákrok církve dívá negativně, a dělalo jí to starosti. Proto se ještě při posledním těhotenství knězi svěřila,

že tento zákrok bude muset podstoupit a jaké má obavy. Vyjádřila se, že pokud by podstoupení sterilizace mělo způsobit, že nebude moci přistupovat ke svátostem, není schopná s tím žít. Žádala tedy kněze o radu. Kněz jí vysvětlil, že sterilizace je určitá metoda, kterou může využít člověk ze sobeckých důvodů, protože nechce mít děti, což není správné. Avšak v jejím případě se jedná o důležitý lékařský zákrok – medicínskou záležitost, a pokud by došlo ke čtvrtému těhotenství, muselo by se volit mezi jejím životem a životem dítěte. Jsou to tedy dva odlišné případy. Dívka by ráda měla další děti, ale díky podpoře svého partnera, který si byl vědom, že by ji to mohlo ohrozit na životě, se rozhodla takto. Kněz jí také poskytl kontakt na gynekoložku – křesťanku, která s dívkou o její situaci pohovořila.

Dívka dříve docházela k jinému knězi (nejedná se tedy o kněze M.). Ten jí v době jejího prvního těhotenství vyčítal, „jak si vůbec může dovolit mít dítě“ a takto „nemravným způsobem“. Později, když začala žít se svým partnerem V., ji kněz „vyhnal“ od svaté zpovědi s tím, že žije v konkubinátu.

Kněz M. v rámci přípravy partnerů na manželství poukázal na to, že je důležité, aby věděli, zda se vůbec chtějí vzít, či nikoli, zda jejich vztah k svatbě směřuje, nebo ne. Díky tomuto tématu předchozích rozhovorů mohla být započata příprava na manželství, která byla dlouhodobá a měla pomoci partnerům zodpovědět si otázku, zda skutečně chtějí tento vztah a manželství, a co jsou schopni pro to udělat. Po přípravě partneri skutečně vstoupili do manželství, ve kterém jsou šťastní.

Oba manželé mají zdravotní handicap (muž špatně chodí). Mají zdravé děti. Přesto jsou se svými dětmi zapojeni aktivně do farnosti. Všechny děti byly pokřtěny. Kněz na závěr rozhovoru zdůraznil zásadní význam farnosti jako takové. Říká: „Nejzásadnější je na farnosti to, že je to farnost, která je moje. To je ze všeho nejdůležitější – že se rozvíjím v nějakém společenství, které je stálé, a kde moje děti, když povyrostou, ministrují, zpívají ve farním sboru a mají tam kamarády. To je ideální stav.“

Zkušenosti konkrétního kněze s pastorační postihovaných

Kněz Hanák se s lidmi s handicapem seznámil ještě před tím, než se stal knězem, počátkem devadesátých let, kdy mu bylo kolem sedmnácti let, v Brně v centru Kociánka. Práce ho velmi nadchla. Kněz byl v té době, jak sám říká, „čerstvě obnovený křesťan“. Sám říká, že zpočátku šel do této služby s tím, že on je ten, který lidem s handicapem pomůže, oni pomoc potřebují a on jim může pomoci. Brzy však přišel na to, že pomoc je ve skutečnosti oboustranná. Jedná se o vyrovnaný, partnerský vztah. Získal zde mnoho přátel, se kterými se dodnes setkává. Pro mnohé z nich je také jejich knězem, zpovědníkem. Některé připravoval na svatbu a oddával.

V tehdejší Československu existovalo (v období po revoluci) mnoho sociálních projektů. Dříve byli lidé s handicapem spíše centralizováni v určitých ústavech na okraji obcí. Poté se začaly brány ústavů otevírat a lidé s handicapem vycházeli mezi ostatní, kteří si na ně museli zvykat. To trvalo nějaký čas. Kněz podotýká, že u lidí s tělesným postižením tato doba nebyla příliš dlouhá. Většinová společnost si nakonec zvykla. Centrum Kociánka v té době procházelo velkou reformou. Vzniklo zde velké křesťanské společenství Archa s množstvím aktivit, které existuje dodnes. Na Kociánce probíhaly mše svaté, různé společenské akce, tábory apod. Tak je tomu i dnes, se začátky se to však již nedá srovnávat.

Mezi pastoračními lidmi s tělesným a mentálním handicapem vnímá jistý rozdíl. U lidí s tělesným handicapem je pastorační téměř stejná jako u lidí bez handicapu. Kněz poukazuje, že rozdílné je pouze to (a to platí jak u lidí s tělesným handicapem, tak u lidí bez něj), že každý pastorovaný je jiný. S tělesně handicapovaným přicházejí do pastorační také specifická témata v životě. V období dospívání si např. člověk s handicapem klade otázky: „Hospodine, proč?“ a „Proč zrovna já?“, „Proč mám tyto problémy a proč jiný je nemá?“ apod. Doprovázení však probíhá stejným způsobem jako u člověka bez handicapu.

U lidí s tělesným handicapem mohou být problémem bariéry, které se váží k místům, budovám, kde se odehrávají aktivity farnosti. Této otázce by se měl věnovat farář a farní rada. Bezbariérovost se netýká pouze lidí s tělesným handicapem, ale také starých lidí. Ve většině kostelů lze situaci řešit bočním vchodem, ke kterému nevede velké schodiště, nebo také hliníkovými nájezdy, které se pokládají na schody. Problémem však mohou být toalety – jejich nepřítomnost nebo špatná dostupnost.

Kněz Hanák podotýká, že toalety jsou obecně pastoračně důležité. Někteří lidé nemohou být přítomni v kostelích, protože jejich zdravotní problémy vyžadují časté návštěvy toalety, a ta často není dostupná. Někdy však není možné toaletu do budovy kostelů umístit. Např. není příliš vhodné, aby toaleta byla umístěna až v zadní části kostela, kdy, pokud byste na ni potřebovali zajít, musíte projít celým kostelem kolem oltáře apod. V některých farnostech je možné mít toalety např. ve vedlejších budovách. Kněz Hanák uvádí příklad, kde je vedle kostela bývalá márnice, která byla přebudována na toalety. Problém s nedostupnými toaletami je spojen především se starými lidmi. Zimní období tento problém umocňuje.

U lidí s mentálním handicapem je tomu jinak. Mentální handicap představuje široký pojem. S některými lidmi s mentálním handicapem je možné hovořit stejně jako s lidmi bez tohoto handicapu. Jiní však potřebují specifický přístup. Význam jejich slov je často vyjádřen skrze projevené emoce. Kněz Hanák má zkušenosti také s doprovázením lidí s mentálním postižením např. ke křtu, k biřmování atd. Příprava zde však nespočívá v tom, že by byla vykládána nauka, ale především v tvorbě společenství. Velkou rolí zde hraje emocionální, sociální komunikace. Důležitá je také haptická rovina. Kněz odkazuje na papeže Františka, který říká, že ne vždy je důležitá přesná teologická nauka, ale je třeba uchopit podstatu. U člověka, který má nižší IQ, nemůžeme předpokládat, že bude brilantní teolog, co se týče formulace nauk. To však neznamená, že nemůže chápat podstatu víry. Důležitý je zde vztah. Kněz také poukazuje na to, že vysoké IQ člověku automaticky nezaručuje bezstarostný život. Existuje i emocionální, sociální inteligence, která je také velmi důležitá. Před lidmi s mentálním handicapem často není možné nic utajit. Pokud jim říkáte, že je máte rádi, a není to pravda, obvykle to poznají. Tím se nám, kteří máme zpravidla průměrné IQ nebo o něco vyšší, mohou stát učitelé, jak uchopovat podstatu věcí. Při svaté zpovědi nebo doprovázení se tedy nejedná o jednostrannou záležitost, kdy pouze kněz pomáhá, ale jemu samotnému je pastorovaný pomocí např. tím, že skrze něho může pojmenovat svoje potíže či radosti. Lidé s mentálním handicapem je mohou učit, jak věci vidět jinak.

U lidí s mentálním handicapem se při pastoraci využívá hra, tanec, malování, modelování z hlíny apod. Jedná se o podobné metody, jaké používají katecheti ve školách. Nemůžeme však říci, že lidé s mentálním handicapem jsou děti. Není tomu tak. Pokud je např. chlapec s mentálním postižením dvacet let, může se sice chovat jako

dítě a vnímat mnohé věci jako dítě, ale není to dítě, je to dospělý člověk. Je to důležité téma také z hlediska partnerských vztahů. Některé věci je však při pastoraaci nutné zjednodušit (podobně jako u katecheze), zaměřit se také na vnímání emocí handicapovaného. Při vyprávění příběhu hraje roli i způsob, jakým je příběh prezentován, emoce, které zanechává. Významná je zde haptická rovina, pro lidi s mentálním handicapem jsou doteky velmi důležité.

Mnoho mladých lidí, kterým život plyne poklidně, potřebují později mnohem více času, mnohem více krizí, aby mohli život uchopit poněkud jinak. Lidé s handicapem mohou mít tento proces zrychlený právě z důvodu svého postižení, který jim již od začátku ztěžuje jejich cestu životem.

Abstrakt

UMLAUFOVÁ, T. *Některé aspekty pastoračního doprovázení osob s postižením*. České Budějovice 2014. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce L. Muchová.

Klíčové pojmy: pastore, handicap, komunikace, pastorační pomůcky, utrpení, smysl života

V této bakalářské práci se zabývám některými aspekty pastoračního doprovázení osob s postižením. Cílem je popis zásad pastorační práce s lidmi s postižením. První kapitola je zaměřena na vymezení pojmů pastore a handicap. Další kapitola popisuje základní zásady pastorační práce s postiženými. Zde se především zaměřuji na specifika vedení rozhovorů s jednotlivými typy lidí různě postižených. V rámci tématu se také věnuji komunikačním a jiným bariérám, které brání vedení efektivního rozhovoru s postiženými. U některých typů postižení uvádím vhodné pomůcky pro pastore či přímo odkazuji na některé české i zahraniční křesťanské organizace, které se pastore handicapovaných zabývají. Ve třetí kapitole se zabývám častými tématy při pastore s lidmi s postižením, mezi které řadím témata: utrpení, smysl života, segregace, sebepojetí a partnerské vztahy. Příloha obsahuje příběhy pastorejících, kteří získali během pastore zkušenosti s postiženými.

Abstract

Some aspects of pastoral accompaniment of persons with disabilities

Key terms: pastoral, handicap, communication, pastoral aids, suffering, the sense of life

This bachelor thesis deals with some aspects of pastoral accompaniment of persons with disabilities. The aim is to describe the principles of pastoral work with disabled persons. First chapter is focused on pastoral definition and handicap. Next chapter describes basic principles of pastoral work with disabled people. It is focused here on dialogue specifics of conducting interviews with various types of disabilities. It is focused here on communication and other barriers that hinder the effective interview management with disabilities. For some types of disabilities I mention suitable aids for pastoral or I directly refer to some Czech and foreign Christian organizations that are engaged in the pastoral care of disabled. The third chapter deals with the frequent themes in pastoral work with disabled people. There are themes like: suffering, the sense of life, segregation, self-esteem and relationships. The supplement of bachelor thesis contains stories of pastorals who have gained experience with the disabled people during pastoral.